PISA-2022 De verdieping:

De financiële geletterdheid van 15-jarigen

Isis Derks

Annemarie van Langen

Bianca Leest

PISA-2022 De verdieping:

De financiële geletterdheid van 15-jarigen

Isis Derks

Annemarie van Langen

Bianca Leest

PISA Nederland

KBA Nijmegen

EXPERTISECENTRUM NEDERLANDS

Colofon

PISA-2022 De verdieping: De financiële geletterdheid van 15-jarigen

Isis Derks

Annemarie van Langen

Bianca Leest

Volledige referentie

Derks, I., Van Langen, A., Leest, B. (2024). *PISA-2022 De verdieping: De financiële geletterdheid van 15-jarigen.* Nijmegen: KBA Nijmegen.

Vormgeving en datavisualisatie

Future Folks — kennisregie en figuren

Spectric — illustratie en vormgeving

© Juni 2024

Overname van gegevens uit deze publicatie is niet toegestaan, tenzij de bron wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Colofon **2**

Managementsamenvatting **4**

1 Achtergrond, doel en uitvoering van het onderzoek **6**
1.1 Inleiding 7
1.2 Wat is PISA? 9
1.3 Definitie en toetsing van financiële geletterdheid 10
1.4 Steekproef, respons en dataverzameling 13
1.5 Internationale rapportage 17
1.6 Leeswijzer 17

2 Financiële geletterdheid **18**
2.1 Prestaties financiële geletterdheid 2015-2022 internationaal vergeleken 19
2.2 Samenhang prestaties financiële geletterdheid met wiskundige geletterdheid en leesvaardigheid 24
2.3 Verschillen tussen leerlingen in financiële geletterdheid 25

3 Financiële geletterdheid: opvoeding, educatie, houding en gedrag **32**
3.1 Financiële opvoeding 33
3.2 Financiële educatie 35
3.3 Geld en financiële diensten: gebruik en attitude 38

4 Conclusie en discussie **44**

Managementsamenvatting

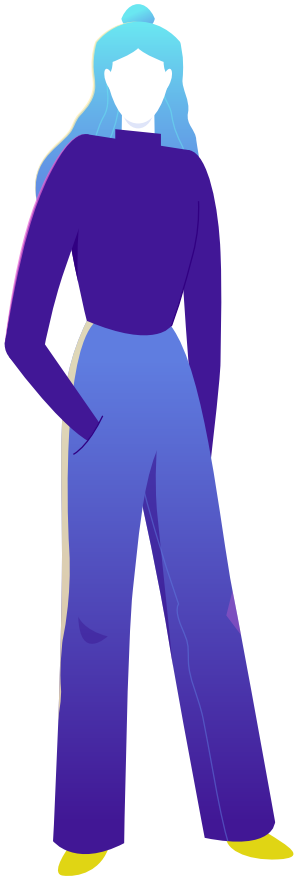
In dit verdiepende themarapport worden de belangrijkste Nederlandse resultaten beschreven van het onderzoek naar financiële geletterdheid van PISA-2022. PISA staat voor *Programme for International Student Assessment* en is een grootschalig internationaal vergelijkend trendonderzoek naar de geletterdheid van 15-jarigen. De meting van de financiële geletterdheid van 15-jarige leerlingen was in PISA-2022 een aanvullende optie, waar in totaal 20 landen aan hebben deelgenomen. Financiële geletterdheid wordt door PISA gedefinieerd als "kennis en begrip van financiële concepten en risico's, evenals de vaardigheden en attitudes om die kennis en dat begrip toe te passen om effectieve beslissingen te nemen in verschillende financiële contexten, om het financiële welzijn van individuen en de samenleving te verbeteren, en om deelname aan het economische leven mogelijk te maken."

Dit rapport beschrijft de prestaties van Nederlandse 15-jarigen op de toets financiële geletterdheid en gaat in op verschillen in financiële geletterdheid tussen leerlingen met verschillende achtergrondkenmerken. Daarnaast is aan de hand van een vragenlijst de houding, het gedrag, ervaringen op school en ervaringen thuis ten aanzien financiële zaken onderzocht.

Nederlandse leerlingen halen in PISA-2022 een gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid van 517. De financiële geletterdheid van Nederlandse 15-jarigen is tussen 2015 en 2022 gelijk gebleven en ligt in 2022 (net als in 2015) boven het OESO-gemiddelde. Nederland behoort samen met België (Vlaanderen), Denemarken, Canada en de Verenigde Staten tot de hoogst scorende landen. PISA maakt onderscheid naar vijf vaardigheidsniveaus voor financiële geletterdheid. Vaardigheidsniveau 2 kan volgens PISA worden beschouwd als een minimum- of basisniveau. Onder dit niveau hebben leerlingen mogelijk ondersteuning nodig om vragen over financiële geletterdheid te beantwoorden. 64% van de Nederlandse leerlingen haalt niveau 2, 3 of 4, 19% haalt niveau 5 en 18% haalt maximaal het eerste vaardigheidsniveau.

Vwo-leerlingen scoren hoger op de toets financiële geletterdheid dan havo-leerlingen, die vervolgens hoger scoren dan vmbo-leerlingen. Leerlingen die thuis Nederlands spreken scoren hoger dan leerlingen die thuis een andere taal spreken en leerlingen met hoogopgeleide ouders scoren hoger dan leerlingen met middelbaar of laagopgeleide ouders.

De helft van de leerlingen heeft ooit op school een les of cursus gehad die specifiek ging over omgaan met geld, 41% heeft op school geleerd over omgaan met geld bij een ander vak of cursus en 30% bij een buitenschoolse activiteit. Nederlandse leerlingen kennen vergeleken met leerlingen in andere OESO-landen de meeste financiële termen. Nederlandse leerlingen behoren tot de meest zelfverzekerde op het gebied van (digitale) geldzaken. Hun zelfverzekerdheid in het gebruik van (digitale) financiële diensten hangt samen met hun ervaring in het gebruik van deze producten en diensten. En leerlingen die zelfverzekerd zijn in hun omgang met digitale geldzaken (volgens hun eigen inschatting) scoren gemiddeld hoger op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die zich hier niet zeker over voelen. Ook een positieve houding ten opzichte van sparen hangt samen met hogere prestaties op financiële geletterdheid. Een grotere invloed van vrienden op financiële beslissingen hangt juist samen met een gemiddeld lagere score op de toets financiële geletterdheid.

1

Achtergrond, doel en uitvoering van het onderzoek

1.1 Inleiding

De afgelopen decennia zijn landen zich steeds meer bewust geworden van het belang van de financiële geletterdheid van hun burgers[1]. Dit komt voort uit bezorgdheid over onder meer ontwikkelingen op de financiële markt, waaronder de toenemende digitalisering van geldzaken en het complexer worden van financiële producten en diensten. Het gevolg is dat veel meer mensen financiële beslissingen moeten nemen en financiële risico's moeten afwegen dan in voorgaande generaties. Dit geldt ook voor jongeren, die al op jonge leeftijd gebruik maken van financiële producten en diensten en het doelwit kunnen worden van financiële oplichting en fraude.

Bijna een derde van de Nederlandse jongeren in de leeftijd van 16 tot 19 jaar heeft in 2023 problemen met geld ervaren, bleek dit jaar uit onderzoek in opdracht van Wijzer in geldzaken[2,3]. Zij hebben vaak meer geld uitgegeven dan binnenkwam, schulden bij familie of vrienden gemaakt of spullen gekocht op afbetaling. Naar mate ze ouder worden, ervaren jongeren vaker problemen met geldzaken. 18- en 19-jarigen hebben vaker problemen met geldzaken dan 16- en 17-jarigen. Jongeren van 16 tot en met 19 jaar worden met name verleid tot aankopen doordat vrienden deze hebben, door reclame of omdat een influencer deze heeft. Ze komen ook regelmatig in aanraking met online verleidingen die geld kosten. Zo ziet 42% vaak online reclame over gokken en doet ruim een derde in-game aankopen. Bijna alle jongeren in het onderzoek van Wijzer in geldzaken hebben wel eens posts of video's van influencers over geldzaken gezien. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) ziet daarnaast risico's bij 'koop nu betaal later' diensten zoals Klarna. Vooral jongeren zouden volgens de AFM kwetsbaar zijn voor de risico's van deze diensten, ook omdat ze vaak nog geen financiële buffer hebben[4,5].

Geldstress heeft grote invloed op het leven en welzijn van mensen. Mensen met meer geldstress ervaren meer gevoelens van angst en depressie en vermijdingsdrang ten opzichte van financiële zaken waardoor hun financiële situatie mogelijk verder verergert[6,7]. Onderzoek onder Nederlandse jongeren vanaf 16 jaar laat zien dat de mate van geldstress die zij ervaren, samenhangt met hun financiële gedrag. Jongeren ervaren meer geldstress naarmate ze meer lenen voor dagelijkse uitgaven, minder terughoudend zijn met uitgaven, vaker financiële problemen ervaren en een kleinere financiële buffer hebben[8].

---

1 OECD (2020), Policy Handbook on Financial Education for Young People in the Commonwealth of Independent States (CIS), oecd.org/financial/education/Youth-Policy-Handbook-on-Financial-Education-CIS-EN.pdf.

2 Wijzer in geldzaken is een initiatief van het ministerie van Financiën, waarin partners uit de financiële sector, de wetenschap, de overheid en onderwijs-, voorlichtings- en consumentenorganisaties hun krachten bundelen om financiële fitheid in Nederland te bevorderen (wijzeringeldzaken.nl).

3 CHOICE Insights + Strategy. (2024). Hoe ben jij je geld de baas? Onderzoek in het kader van de 'Week van het geld' door. Wijzer in Geldzaken.

4 Autoriteit Financiële Markten (AFM). (2022). Buy Now, Pay Later. Verkenning van een nieuwe trend.

5 Witteman, J. (9 april 2024). Steeds meer kinderen in de 'Klarna-schulden' door 'koop nu, betaal later', AFM maakt zich 'ernstige zorgen'. Volkskrant.

6 Dijk, W. van, Werf, M. van der & Dillen, L. van (2021), The psychological inventory of financial scarcity (PIFS): A psychometric evaluation. Journal of Behavioral and Experimental Economics, Volume 101, december 2022, 101939.

7 Hilbert, L., Noordewier, M. & Dijk, W. van (2022), The prospective associations between financial scarcity and financial avoidance In: Journal of Economic Psychology 102459.

8 NIBUD. (2022). Geldstress bij jongeren. Een longitudinaal onderzoek naar geldstress bij jongeren. NIBUD, Universiteit Leiden.

Kortom, het is voor jongeren niet eenvoudig om grip te houden op hun uitgaven en een deel van hen komt in financiële problemen. Het ontwikkelen van financiële vaardigheden kan bijdragen aan het verstandig leren omgaan met geld. Een manier om dat te doen is aandacht besteden aan financiële vaardigheden op school. In de kerndoelen en eindtermen van het huidige Nederlandse onderwijscurriculum komen financiële vaardigheden echter maar summier voor[9]. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs komt het terug in twee kerndoelen van Oriëntatie op jezelf en de wereld en in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs in de eindtermen van Economie op het vmbo en de eindtermen van Bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid op de havo en het vwo. In de Week van het Geld, een initiatief van Wijzer in geldzaken, wordt jaarlijks in het onderwijs aandacht besteed aan financiële redzaamheid in de toekomst. Basisscholen, voortgezet onderwijs en mbo-instellingen kunnen meedoen en lesmateriaal opvragen om 'geldlessen' te geven.

Om een beeld te krijgen van de financiële vaardigheden van jongeren heeft Nederland in 2022 voor de derde keer meegedaan aan internationaal onderzoek naar financiële geletterdheid[10]. Dit onderzoek was een optioneel aanvullend onderdeel van het grootschalige PISA-onderzoek naar de kennis en vaardigheden van 15-jarigen op het gebied van wiskunde, lezen en natuurwetenschappen.

9 geldlessen.nl/financiele_educatie/curriculum

10 In totaal zijn er vanaf 2012 vier PISA-metingen financiële geletterdheid geweest. De vorige metingen van financiële geletterdheid waar Nederland aan deelnam waren in 2015 en 2019. In 2019 was de respons echter te laag waardoor de resultaten van Nederlandse jongeren niet mochten worden gerapporteerd.

1.2 Wat is PISA?

PISA staat voor P*rogramme for International Student Assessment* en is een grootschalig internationaal vergelijkend trendonderzoek naar de wijze waarop 15-jarige leerlingen worden voorbereid op het functioneren als mondige burger in de huidige kennismaatschappij. In PISA worden leerlingen getoetst in de mate waarin zij hun vaardigheden in wiskunde, lezen en natuurwetenschappen kunnen toepassen in dagelijkse situaties. Daarnaast wordt met vragenlijsten bij de leerlingen en hun schoolleiders informatie verzameld over de context waarbinnen leerlingen deze vaardigheden aangeboden krijgen, alsmede over hun gezinsachtergrond, gebruik van digitale middelen en welbevinden. Van de belangrijkste resultaten van de meting in 2022 is verslag gedaan in het rapport 'Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht'[11].

Daarnaast zijn in PISA-2022 aanvullende optionele metingen gehouden van welbevinden en financiële geletterdheid en is creativiteit als 'innovatief domein' onderzocht. Over deze onderwerpen worden verdiepende themarapporten gepubliceerd, waaronder het voorliggende rapport over financiële geletterdheid.

Het Nederlandse aandeel in PISA-2022 is uitgevoerd door een consortium van onderzoekers van de Universiteit Twente, het Expertisecentrum Nederlands en KBA Nijmegen. Het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) heeft het Nederlandse aandeel in PISA-2022 gesubsidieerd. De verantwoordelijkheid voor de internationale coördinatie ligt bij de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

11 Te vinden op pisa-nederland.nl/resultaten.

1.3 Definitie en toetsing van financiële geletterdheid

De PISA-instrumenten (toetsen en vragenlijsten) zijn gebaseerd op een raamwerk waarin beschreven wordt over welke vaardigheden een 15-jarige leerling zou moeten beschikken om zich te kunnen redden in het dagelijks leven, zowel nu als in de (nabije) toekomst. Voor elke PISA-meting wordt dit raamwerk geactualiseerd door een internationale expertgroep.

De definitie van financiële geletterdheid voor 15-jarigen die ten grondslag ligt aan de PISA-toets, bouwt voort op de OESO-definitie van financiële geletterdheid bij volwassenen[12]. De OESO definieert financiële geletterdheid van volwassenen als 'een combinatie van financieel bewustzijn, kennis, vaardigheden, houdingen en gedragingen die nodig zijn om verstandige financiële beslissingen te nemen en uiteindelijk individueel financieel welzijn te bereiken'. De definitie van financiële geletterdheid in het PISA-2022 *Financial Literacy Assessment Framework*[13] verfijnt de definitie die wordt gebruikt voor volwassenen om deze passend te maken voor 15-jarigen en te laten aansluiten op andere PISA-definities. De definitie omvat ook het vermogen van leerlingen om financiële kennis en vaardigheden te gebruiken om uitdagingen in de toekomst aan te gaan.

> **Financiële geletterdheid is kennis en begrip van financiële concepten en risico's, evenals de vaardigheden en attitudes om die kennis en dat begrip toe te passen om effectieve beslissingen te nemen in verschillende financiële contexten, om het financiële welzijn van individuen en de samenleving te verbeteren, en om deelname aan het economische leven mogelijk te maken.**

Deze definitie bestaat, net als andere definities van PISA-domeinen, uit twee delen. Het eerste deel verwijst naar het soort denken en gedrag dat kenmerkend is voor het domein. Het tweede deel verwijst naar het doel van de ontwikkeling van de specifieke geletterdheid. In PISA verwijst 'geletterdheid' niet alleen naar het vermogen van 15-jarigen om kennis en vaardigheden op belangrijke vakgebieden toe te passen, maar ook naar hun vermogen om vaardigheden te ontwikkelen.

12 PISA 2022 Volume IV. Te verschijnen op oecd.org/pisa.

13 oecd.org/publications/pisa-2022-assessment-and-analytical-framework-dfe0bf9c-en.htm.

Domeinen financiële geletterdheid

In het *Financial Literacy Assessment Framework* van PISA-2022 wordt een onderscheid gemaakt naar drie dimensies van financiële geletterdheid: inhoud, processen en context. Het domein Inhoud beschrijft de kennis en inzicht op vier inhoudelijke gebieden van financiële geletterdheid. Het domein Processen omvat vaardigheden in het herkennen en toepassen van relevante begrippen, en het begrijpen, analyseren, beredeneren, evalueren en aandragen van mogelijke oplossingen. Het domein Contexten beschrijft vier situaties waarin financiële kennis en vaardigheden worden toegepast. Hierna lichten we de drie domeinen toe.

INHOUD

De inhoudscategorieën omvatten de kennis- en begripsgebieden die essentieel zijn voor financiële geletterdheid. De vier inhoudsgebieden zijn:

- geld en transacties: omvat het bewustzijn van de verschillende vormen en doeleinden van geld, het beheren van monetaire transacties, zoals het zorgen voor contant geld en andere kostbaarheden, en het bewaren van documenten en ontvangstbewijzen;
- financiën plannen en beheren: omvat vaardigheden zoals het controleren, beheren en plannen van inkomsten en uitgaven en inzicht in manieren om het vermogen en het financiële welzijn te vergroten;
- risico en beloning: omvat het vermogen om manieren te vinden om risico's in evenwicht te brengen en beheersen, financiën te beheren in onzekere tijden en inzicht in het potentieel voor financiële winsten of verliezen in verschillende financiële contexten;
- financieel landschap: heeft betrekking op de aard en de kenmerken van de financiële wereld en de manieren waarop een grote verscheidenheid aan factoren, waaronder technologie, innovatie, overheidsbeleid en wereldwijde maatregelen voor duurzame groei, dit landschap in de loop van de tijd kunnen veranderen.

PROCES

De procescategorieën hebben betrekking op cognitieve processen. Ze beschrijven het vermogen van leerlingen om relevante concepten te herkennen en toe te passen, en om te begrijpen, te analyseren, te redeneren, te evalueren en oplossingen voor te stellen. De vier procescategorieën zijn:

- financiële informatie identificeren: van toepassing wanneer een leerling bronnen van financiële informatie gebruikt en de relevantie ervan vaststelt of herkent;
- financiële informatie en situaties analyseren: richt zich op het analyseren van informatie om relaties in financiële contexten te herkennen, de onderliggende aannames of implicaties van een kwestie in een financiële context te identificeren, te extrapoleren op basis van verstrekte informatie en iets te herkennen dat niet expliciet is;
- financiële kwesties evalueren: richt zich op het herkennen of construeren van financiële rechtvaardigingen en verklaringen, door gebruik te maken van financiële kennis en begrip in specifieke contexten;
- financiële kennis en begrip toepassen: richt zich op het ondernemen van effectieve actie in een financiële situatie door gebruik te maken van kennis van financiële concepten en producten en deze toe te passen in verschillende contexten.

CONTEXTEN

De contextcategorieën verwijzen naar de situaties waarin financiële kennis, vaardigheden en inzichten worden toegepast, van persoonlijk tot mondiaal. De focus kan liggen op het individu, het gezin, de groep leeftijdsgenoten of zelfs de wereld. De contexten omvatten:

- onderwijs en werk: benadrukt dat leerlingen momenteel onderwijs volgen en dat velen van hen na hun 15e verder zullen gaan met onderwijs of een opleiding. Bovendien hebben sommige leerlingen buiten schooltijd al een tijdelijke baan en zullen sommigen binnenkort het onderwijs verlaten en de arbeidsmarkt betreden;
- thuis en gezin: omvat financiële kwesties in verband met de kosten voor een huishouden, inclusief mogelijke woonsituaties voor jongeren zoals een kamer in een gedeelde woning;
- individueel: omvat de meeste financiële beslissingen van leerlingen, waaronder het gebruik van producten zoals mobiele telefoons of laptops, het kiezen van persoonlijke producten en diensten, en het omgaan met contractuele kwesties, zoals het krijgen van een lening;
- maatschappelijk: erkent dat de financiële beslissingen en gedragingen van individuen de rest van de samenleving kunnen beïnvloeden en door hen kunnen worden beïnvloed. Het omvat zaken als geïnformeerd zijn, de rechten en verantwoordelijkheden van financiële consumenten begrijpen en het doel van belastingen en lokale overheidsheffingen begrijpen.

Daarnaast verzamelt PISA niet-cognitieve gegevens over leerlingen die de toets financiële geletterdheid maken, om de mogelijke relatie tussen niet-cognitieve factoren en financiële geletterdheid te onderzoeken. Het raamwerk van PISA-2022 identificeert vier groepen niet-cognitieve factoren die relevant zijn voor de financiële geletterdheid van jongeren. Niet-cognitieve factoren omvatten een combinatie van:

- contextuele factoren die verband kunnen houden met de mogelijkheden van leerlingen om hun financiële geletterdheid te verbeteren, zoals toegang tot informatie en onderwijs;
- gedragingen van leerlingen en mogelijkheden om al doende te leren in termen van toegang tot en gebruik van geld en financiële producten;
- financiële attitudes die naar verwachting samenhangen met financiële geletterdheid;
- zelfgerapporteerd financieel gedrag dat kan worden beschouwd als een resultaat van de financiële geletterdheid van leerlingen.

Deze factoren zijn in een aparte vragenlijst opgenomen die naast de toets is afgenomen.

1.4 Steekproef, respons en dataverzameling

Steekproef en respons

In 2022 hebben 20 landen deelgenomen aan de aanvullende optionele meting financiële geletterdheid: 14 OESO-landen en 6 partnerlanden. Dit is slechts een deel van de 81 landen die aan de hoofdmeting van PISA-2022 deelnamen. De landen die hebben deelgenomen aan de meting financiële geletterdheid zijn:

- OESO-landen/gebieden: Oostenrijk, Vlaanderen, acht Canadese provincies, Costa Rica, Tsjechië, Denemarken, Hongarije, Italië, Nederland, Noorwegen, Polen, Portugal, Spanje en de Verenigde Staten.
- Partnerlanden (niet-OESO-landen): Brazilië, Bulgarije, Maleisië, Peru, Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten.

In het rapport vergelijken we de prestaties op de toets financiële geletterdheid van Nederlandse 15-jarigen met het gemiddelde van de 14 deelnemende OESO-landen. We vergelijken niet met afzonderlijke landen omdat voor Nederland belangrijke vergelijkingslanden zoals Duitsland ontbreken, waardoor er een vertekend beeld zou ontstaan van de relatieve positie van Nederland ten opzichte van vergelijkbare landen.

Dit is de vierde PISA-meting van financiële geletterdheid. Eerdere metingen vonden plaats in 2012, 2015, 2018 en 2022. Nederland heeft deelgenomen aan de metingen van 2015, 2018 en 2022. Over de meting van 2018 is echter niet gerapporteerd omdat de leerlingsteekproef te klein was, waardoor er geen uitspraken met voldoende geldigheid gedaan konden worden over de financiële geletterdheid van 15-jarige leerlingen in Nederland.

In PISA wordt eerst een random steekproef van scholen geselecteerd. Vervolgens wordt op elke deelnemende school een random leerlingsteekproef uit alle 15-jarige leerlingen getrokken[14].

In totaal hebben 149 scholen in Nederland deelgenomen aan PISA-2022 financiële geletterdheid, met een respons van totaal 2886 leerlingen (Tabel 1.1).

14 Een uitgebreide verantwoording van de steekproeftrekking, respons en dataverzameling is opgenomen in 'Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht', te vinden via pisa-nederland.nl/resultaten

TABEL 1.1

Ongewogen respons op school- en leerlingniveau PISA-2022, naar onderwijstype (Nederland)[15]

	deelname scholen		**deelname leerlingen**	
	aantal scholen	%	*aantal leerlingen*	%
vmbo basis en kader	11	7,4	210	7,3
vmbo gemengd en theoretisch	7	4,7	123	4,3
vmbo alle leerwegen	56	37,6	1084	37,6
havo	2	1,3	31	1,1
vwo	6	4	116	4
havo en vwo	65	43,6	1317	45,6
particulier onderwijs	2	1,3	5	0,2
Totaal	**149**	**100**	**2886**	**100**

15 Leerlingen uit het praktijkonderwijs hebben niet deelgenomen aan de toets financiële geletterdheid.

Dataverzameling

De dataverzameling liep in Nederland van 24 oktober tot 16 december 2022. Toetsafname heeft plaatsgevonden volgens de strikte afname-eisen en -procedures van PISA.

In de landen die de toets financiële geletterdheid afnamen, werden de leerlingen van de scholen in de steekproef in twee groepen verdeeld. De ene groep werd getoetst op financiële geletterdheid en wiskunde of lezen, de andere groep werd getoetst op de PISA-kernvakken (lezen, wiskunde en natuurwetenschappen). Beide groepen werden in totaal 120 minuten getoetst.

De PISA-2022 toets financiële geletterdheid bestond uit een digitale toets van een uur met items uit een reeks van 46 vragen. 41 vraagitems werden ook gebruikt in het onderzoek van 2018 (waarvan 27 ook in 2015 werden gebruikt). De overige vijf zijn nieuw ontwikkeld, aansluitend op het herziene raamwerk. Net als in andere domeinen werden toetsitems over financiële geletterdheid in verschillende vormen toegepast, waaronder tekst, diagrammen, tabellen, grafieken en illustraties. Naast de toets vulden deelnemende leerlingen een aparte vragenlijst in, over hun ervaringen met geldzaken, financiële geletterdheid op school, financiële attitudes en gedrag (de niet-cognitieve factoren, zoals beschreven in paragraaf 1.3).

Net als in andere domeinen bestond de PISA 2022-toets financiële geletterdheid uit gesloten vragen en open vragen. De toets bevatte items in de vier inhoudscategorieën, de vier processen en de vier contexten die in 1.3 zijn beschreven. De gesloten vragen en de open vragen die een eenvoudig antwoord vereisen zijn door de computer nagekeken. Aan de hand van door PISA vastgestelde codeerschema's zijn de resterende open opgaven nagekeken door speciaal getrainde beoordelaars. Hierbij is voldaan aan de strikte eisen die PISA stelt ten aanzien van de beoordelaarsbbetrouwbaarheid. Hierna worden twee voorbeelditems uit de toets financiële geletterdheid PISA-2022 getoond.

Voorbeelditems toets financiële geletterdheid PISA-2022

PISA 2022

INKOMSTENBELASTING
Vraag 1 / 1

Raadpleeg "Inkomstenbelasting" aan de rechterkant. Beantwoord de vraag door één van de opties aan te klikken en typ vervolgens je toelichting.

Sandra is een inwoner van Zedland. Vorig jaar was haar inkomen 29000 zed. Sandra is op zoek naar een nieuwe baan.

Heeft Erik gelijk?
○ Ja
○ Nee

Gebruik de informatie in de tabel om uit te leggen waarom je dit antwoord geeft.

INKOMSTENBELASTING

De inwoners van Zedland die meer dan 10000 zed verdienen, moeten elk jaar belasting betalen aan de overheid van Zedland. Die belasting wordt inkomstenbelasting genoemd.

In Zedland zijn er drie belastingschalen, zoals je kunt zien in de tabel.

Om het totale bedrag van de te betalen belasting te berekenen :

- moet je eerst weten in welke belastingschaal het inkomen valt
- moet je daarna de instructies volgen in de kolom 'Totale bedrag van de te betalen belasting'

Belastingschaal	Jaarinkomen (zed)	Totale bedrag van de te betalen belasting
1	0 – 10000	Geen belasting te betalen
2	10001 – 30000	20% van het inkomen boven 10000 zed
3	30001 en hoger	4000 zed plus 35% van het inkomen boven 30000 zed

PISA 2022

UITVERKOOP JASSEN
Vraag 1 / 1

Raadpleeg "Uitverkoop jassen" aan de rechterkant. Typ je antwoord op de vraag.

Kim zegt dat Mark geen geld zal besparen.

Leg uit wat Kim bedoelt.

UITVERKOOP JASSEN

Mark en Kim zien deze advertentie in een warenhuis.

ALLE JASSEN AFGEPRIJSD
40% korting op de normale prijs

Mark denkt er over om deze jas te kopen.

Normale prijs
500 zed

1.5 Internationale rapportage

Alle internationale PISA-rapportages worden gepubliceerd op oecd.org/pisa. De definitieve internationale rapportage over financiële geletterdheid is op het moment van schrijven van het Nederlandse rapport nog niet gepubliceerd. Er is wel een internationaal conceptrapport en bijbehorend databestand beschikbaar gesteld. Eventuele bijstelling van resultaten in het definitieve internationale rapport kan eventueel nog leiden tot kleine verschillen tussen het Nederlandse en het internationale rapport. We verwachten echter niet dat dit tot relevante veranderingen in conclusies zal leiden.

De leerlingprestaties op de verschillende domeinen worden in deze rapporten weergegeven aan de hand van een gestandaardiseerde schaal met een gemiddelde van 500 en een standaarddeviatie van 100. Voor financiële geletterdheid is de standaard in 2012 bepaald op basis van de toen deelnemende OESO-landen. Voor het Nederlandse rapport maken we eveneens gebruik van deze schaal.

1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 van dit rapport worden de resultaten van de 15-jarige leerlingen in Nederland op de *toets* financiële geletterdheid gepresenteerd. In hoofdstuk 3 worden de leerlingresultaten op de *vragenlijst* over financiële geletterdheid beschreven. Deze hebben betrekking op de financiële opvoeding van leerlingen, onderwijs over geldzaken op school, het gebruik van financiële producten en diensten en de houding van leerlingen ten aanzien van geldzaken. Waar relevant worden deze uitkomsten gerelateerd aan de toetsprestaties van leerlingen. Het rapport sluit af met conclusies en discussie in hoofdstuk 4.

2

Financiële geletterdheid

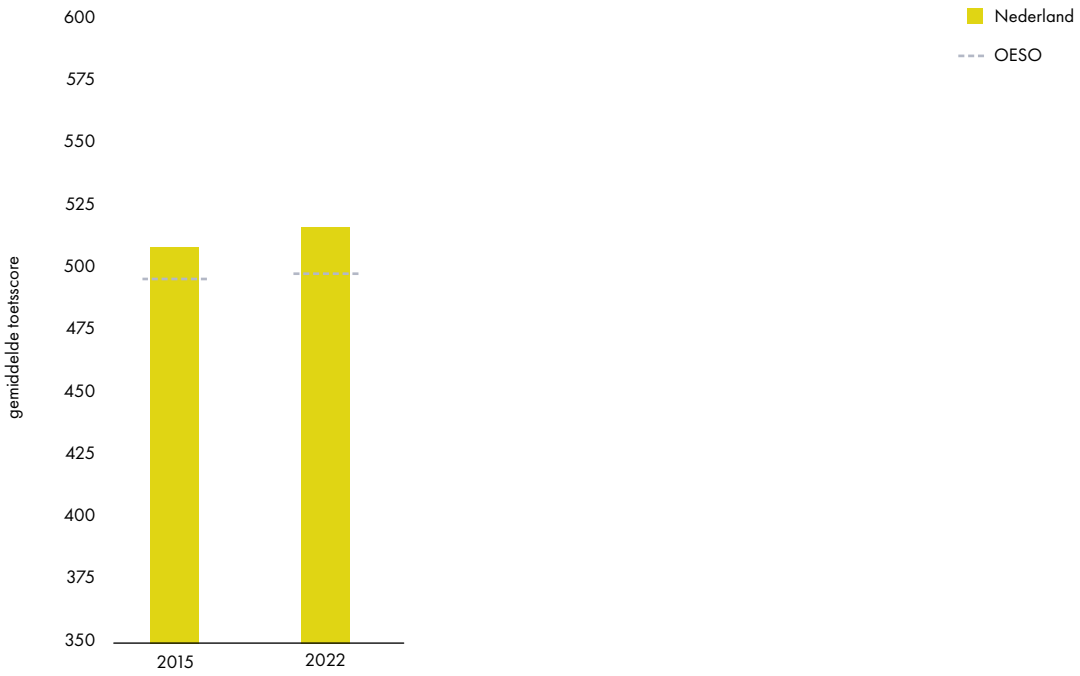
2.1 Prestaties financiële geletterdheid 2015-2022 internationaal vergeleken

Nederlandse leerlingen halen in PISA-2022 een gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid van 517 (Figuur 2.1). In 2015 was dit 509. Het verschil tussen de twee metingen is niet significant. Met andere woorden: de gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid van Nederlandse 15-jarigen is tussen 2015 en 2022 gelijk gebleven.

De gemiddelde score van de OESO-landen is in 2022 498 punten. In 2015 was dit 496. Nederlandse leerlingen scoren met 19 punten verschil significant hoger dan het OESO-gemiddelde. Ook in 2015 was er sprake van een significant hogere score van de Nederlandse leerlingen.

FIGUUR 2.1

Gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid PISA-2015 en PISA-2022 (Nederland en OESO)

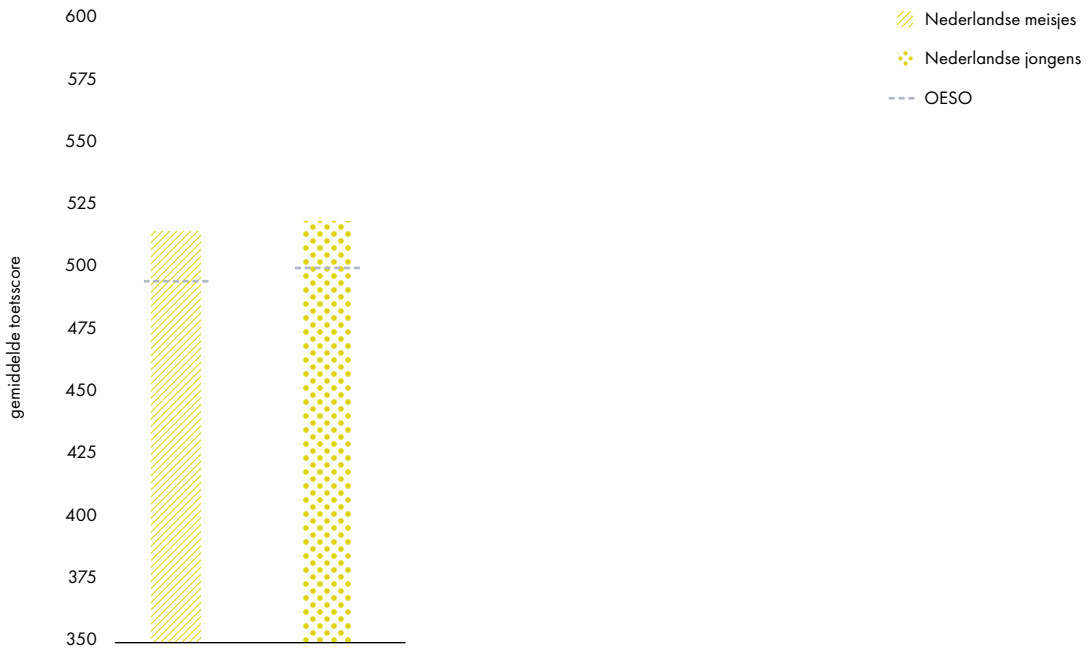

Nederland behoort samen met België (Vlaanderen), Denemarken, Canada en de Verenigde Staten tot de hoogst scorende landen. Leerlingen in deze landen behalen een gemiddelde score financiële geletterdheid die vergelijkbaar is met die van Nederlandse leerlingen. Leerlingen in de overige 15 (OESO- en partner-) landen die aan deze meting hebben deelgenomen behalen gemiddeld een significant lagere score dan Nederlandse leerlingen.

Er is geen significant verschil tussen de gemiddelde scores van Nederlandse jongens en meisjes (Figuur 2.2): Nederlandse meisjes scoren gemiddeld 515 op de toets financiële geletterdheid en Nederlandse jongens 519. Het OESO-gemiddelde van meisjes (495 punten) verschilt wel significant van het gemiddelde van de jongens (501 punten). En zowel Nederlandse meisjes als Nederlandse jongens scoren gemiddeld hoger dan meisjes en jongens in de OESO-landen.

FIGUUR 2.2

Gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid PISA-2022, naar geslacht (Nederland en OESO)

Vaardigheidsniveaus internationaal vergeleken

PISA maakt onderscheid naar verschillende vaardigheidsniveaus voor financiële geletterdheid. Deze maken inzichtelijk wat de specifieke soorten financiële taken zijn die leerlingen kunnen uitvoeren. De scores voor financiële geletterdheid zijn onderverdeeld in vaardigheidsniveaus 1 tot en met 5, in oplopende volgorde van vaardigheid. Deze niveaus werden ook gebruikt in PISA 2012, 2015 en 2018. De beschrijving van wat leerlingen op de onderscheiden vaardigheidsniveaus kennen en kunnen, is gebaseerd op de kenmerken van de toetsvragen die dat vaardigheidsniveau meten.

NIVEAU 1

Leerlingen die niveau 1 halen, beschikken over basisvaardigheden op het gebied van financiële kennis. Ze kunnen gangbare financiële producten en termen herkennen en informatie interpreteren met betrekking tot financiële basisconcepten, zoals het doel van een factuur herkennen of een verzekeringscontract. Ze kunnen het verschil herkennen tussen behoeften en wensen en ze kunnen eenvoudige beslissingen nemen over alledaagse uitgaven, zoals het herkennen van waarde door prijzen te vergelijken. Leerlingen op dit niveau kunnen ook berekeningen toepassen, zoals optellen, aftrekken of vermenigvuldigen, in financiële contexten waarmee ze waarschijnlijk persoonlijk ervaring hebben. Taken op niveau 1 vereisen dat leerlingen financiële basisconcepten en kennis identificeren en herkennen. Leerlingen die op of onder niveau 1 presteren, zijn nog niet in staat om hun kennis toe te passen op levensechte financiële situaties.

NIVEAU 2

Leerlingen op vaardigheidsniveau 2 beginnen hun kennis toe te passen om financiële beslissingen te nemen in contexten die voor hen onmiddellijk relevant zijn. Ze herkennen de waarde van een eenvoudig budget en kunnen een eenvoudige beoordeling maken van de prijs-kwaliteitverhouding door te kiezen tussen het kopen van tomaten per kilo of per doos. Leerlingen op dit niveau kunnen ook eenvoudige enkelvoudige numerieke bewerkingen toepassen om financiële vragen te beantwoorden en kunnen laten zien dat ze de relaties tussen verschillende financiële elementen begrijpen. Deze vaardigheden zijn essentieel om als onafhankelijke en verantwoordelijke burgers volledig deel te nemen aan de maatschappij. Vaardigheidsniveau 2 kan worden beschouwd als een minimum- of 'basisniveau'. Leerlingen onder dit vaardigheidsniveau hebben mogelijk ondersteuning nodig om vragen over financiële geletterdheid te beantwoorden.

NIVEAU 3

Taken op vaardigheidsniveau 3 vereisen dat leerlingen hun kennis van veelgebruikte financiële concepten, termen en producten toepassen op situaties die voor hen relevant zijn. Leerlingen op dit niveau beginnen na te denken over de gevolgen van financiële beslissingen en ze maken eenvoudige financiële plannen in veelvoorkomende contexten. Ze kunnen eenvoudige interpretaties maken van financiële documenten, zoals facturen en loonstrookjes, en kunnen numerieke basisbewerkingen toepassen, zoals die bij het maken van budgetberekeningen. Leerlingen op niveau 3 kunnen ook de numerieke bewerkingen kiezen die nodig zijn om routineproblemen op te lossen in relatief algemene financiële contexten.

NIVEAU 4

Leerlingen die presteren op vaardigheidsniveau 4 passen hun kennis van minder gebruikelijke financiële concepten en termen toe op contexten die voor hen relevant zullen zijn als ze volwassen worden. Leerlingen op dit niveau kunnen gedetailleerde financiële documenten interpreteren en evalueren en de functies van minder vaak gebruikte financiële producten uitleggen. Ze kunnen ook financiële beslissingen nemen en daarbij de gevolgen op de langere termijn in overweging nemen, en ze kunnen routineproblemen oplossen in wellicht onbekende financiële contexten.

Taken op niveau 4 vereisen inzicht in financiële concepten, termen en contexten die niet noodzakelijkerwijs bekend zijn voor 15-jarige leerlingen, maar die in hun nabije toekomst relevant voor hen zullen worden, zoals het begrijpen van loonstrookjes. Deze taken vereisen ook het vermogen om de mogelijke gevolgen van financiële beslissingen te identificeren en om financiële producten te kiezen op basis van die gevolgen.

NIVEAU 5

Leerlingen op vaardigheidsniveau 5 kunnen de moeilijkste onderdelen van dit domein met succes voltooien. Taken op dit niveau vereisen dat leerlingen hun begrip van een breed scala aan financiële termen en concepten toepassen op contexten die mogelijk pas later relevant worden voor hun leven. Leerlingen op dit niveau kunnen complexe financiële producten analyseren en rekening houden met kenmerken van financiële documenten die belangrijk maar niet onmiddellijk duidelijk zijn, zoals transactiekosten. Ze kunnen zeer nauwkeurig werken en niet-routinematige financiële problemen oplossen.

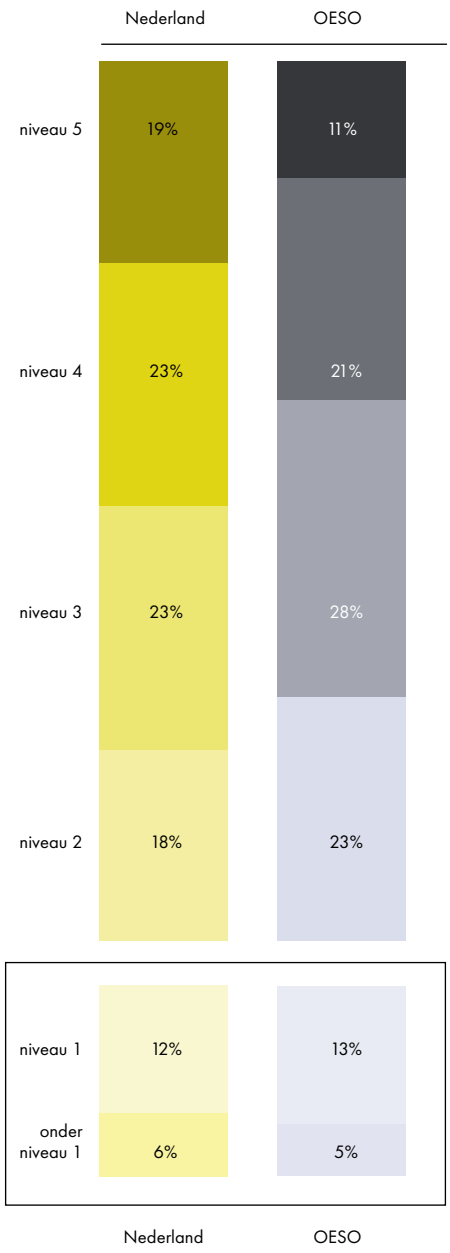
De taken op dit niveau hebben betrekking op het vermogen van leerlingen om vooruit te kijken en te plannen voor de toekomst. Leerlingen die presteren op niveau 5 kunnen de mogelijke uitkomsten van financiële beslissingen beschrijven en daarbij inzicht tonen in het bredere financiële landschap, zoals inkomstenbelasting.

Figuur 2.3 vergelijkt Nederland met de OESO-landen wat betreft de verdeling van de leerlingprestaties per vaardigheidsniveau financiële geletterdheid. 18% van de Nederlandse leerlingen haalt in 2022 maximaal het eerste vaardigheidsniveau. Dit is gelijk aan de uitkomsten van de OESO-landen, waar eveneens 18% van de leerlingen maximaal het eerste vaardigheidsniveau behaalt. In 2015 was dit in Nederland 19%.

Verder is de verdeling onder Nederlandse leerlingen zodanig dat er significant minder Nederlandse leerlingen op vaardigheidsniveau 2 en 3 uitkomen dan gemiddeld in OESO-landen, evenveel op niveau 4 en significant meer Nederlandse leerlingen behalen niveau 5 dan gemiddeld in de OESO-landen (19% in Nederland versus 11% in OESO-landen). In 2015 scoorde 17% van de Nederlandse leerlingen op het hoogste vaardigheidsniveau (niet in figuur getoond). De verdeling liet in 2015 hetzelfde beeld zien als in 2022: minder Nederlandse leerlingen op de lagere vaardigheidsniveaus en meer op het hoogste vaardigheidsniveau dan gemiddeld in de OESO-landen.

FIGUUR 2.3

Percentage leerlingen per vaardigheidsniveau financiële geletterdheid PISA-2022 (Nederland, OESO)

2.2 Samenhang prestaties financiële geletterdheid met wiskundige geletterdheid en leesvaardigheid

Tabel 2.1 laat de samenhang zien tussen de prestaties van leerlingen op de toets financiële geletterdheid en de prestaties op de toetsen wiskunde en lezen van PISA-2022. Een correlatie vanaf 0,3 tot 0,5 wordt in de regel als zwak gezien, vanaf 0,5 tot 0,7 als matig, vanaf 0,7 tot 0,8 als sterk en daarboven als zeer sterk.

Uit de tabel blijkt dat er een zeer sterke positieve samenhang is tussen de prestaties van leerlingen op de toets financiële geletterdheid en de prestaties op de toetsen wiskunde en lezen, zowel bij Nederlandse leerlingen als in de OESO-landen. In totaal kan bijna 86% van de variatie in de scores op financiële geletterdheid worden verklaard door de leerlingprestaties op de toetsen wiskundige geletterdheid en leesvaardigheid.

De verklaring hiervoor is volgens PISA te vinden in het feit dat financiële geletterdheid sterk verwant is aan andere vaardigheden, zoals wiskunde en lezen[1]. Financieel geletterd zijn vraagt om het vermogen geschreven teksten zoals contracten of facturen te kunnen lezen. En financiële beslissingen vragen ook om het vermogen bepaalde berekeningen te kunnen maken die een bepaalde mate van wiskundige geletterdheid vragen. Een deel van de variatie in scores op financiële geletterdheid (14,3%) wordt echter niet verklaard door prestaties op het gebied van wiskunde en lezen. Dit kan te maken hebben met de verschillende aspecten van financiële geletterdheid die uniek zijn voor dit domein, zoals de relatie tussen risico en beloning, de korte- en langetermijnaspecten van financiële beslissingen of het vermogen om financiële fraude en oplichting te herkennen.

TABEL 2.1

Correlaties tussen prestaties in financiële geletterdheid en wiskundige geletterdheid en leesvaardigheid

	Wiskundige geletterdheid		**Leesvaardigheid**	
	correlatie (R^2)	*se*	*correlatie (R^2)*	*se*
Nederland	0,9	0,01	0,88	0,01
OESO	0,86	0	0,84	0

*Totale variatie financiële geletterdheid verklaard door prestaties wiskundige geletterdheid en leesvaardigheid: 85,7 (se: 0,9). Residuele (onverklaarde) variatie: 14,3 (se: 0,9)

1 PISA 2022 Volume IV, chapter 2. Te verschijnen op oecd.org/pisa.

2.3 Verschillen tussen leerlingen in financiële geletterdheid

In deze paragraaf wordt gekeken naar de scores financiële geletterdheid van verschillende groepen leerlingen. We tonen de resultaten verdeeld naar opleidingstype, geslacht, opleidingsniveau van de ouders en thuistaal.

Prestaties financiële geletterdheid naar opleidingstype en geslacht

We laten in deze paragraaf eerst de gemiddelde toetsscores financiële geletterdheid en dan de vaardigheidsniveaus financiële geletterdheid naar opleidingstype en geslacht zien.

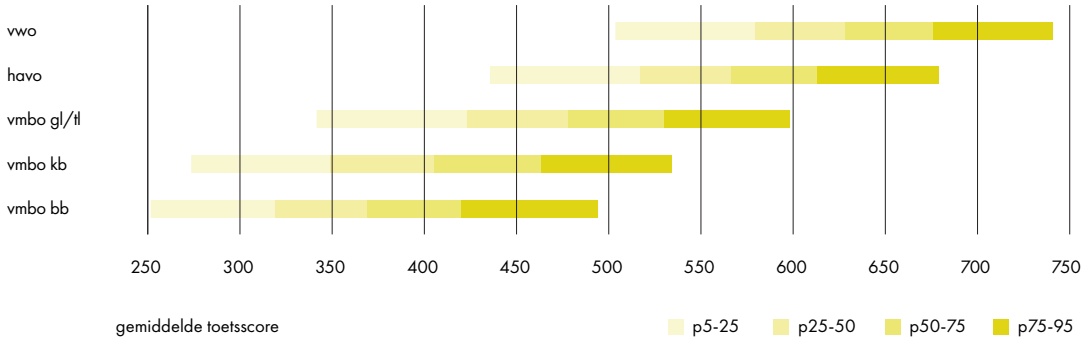
Toetsscore financiële geletterdheid naar opleidingstype en geslacht

De gemiddelde score en de verdeling van de leerlingprestaties op de PISA-toets financiële geletterdheid voor de verschillende opleidingstypen in Nederland wordt in Figuur 2.4 weergegeven[2].

Vwo-leerlingen scoren het hoogst op de toets financiële geletterdheid en significant hoger dan de leerlingen in de andere opleidingstypen. Alle toetsscores verschillen significant van elkaar. Dit betekent dat havo-leerlingen gemiddeld beter scoren dan vmbo-leerlingen, leerlingen vmbo gemengd/theoretisch beter dan leerlingen vmbo kader en basis en leerlingen vmbo kader beter dan leerlingen vmbo basis. Het verschil in gemiddelde toetsscore tussen vwo-leerlingen (hoogste gemiddelde toetsscore) en vmbo basis-leerlingen (laagste gemiddelde toetsscore) bedraagt 255 punten.

FIGUUR 2.4

Gemiddelde toetsscores en spreiding financiële geletterdheid PISA-2022, naar opleidingstype (Nederland)

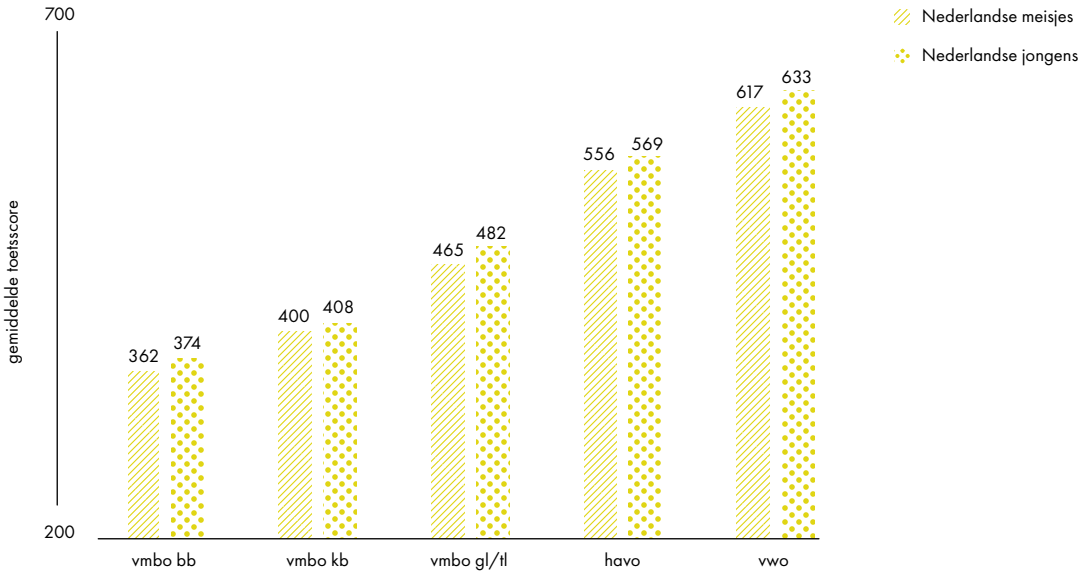
	gemiddelde	(se)	P5	P25	P50	P75	P95
vwo	625	4,7	502	578	627	675	740
havo	562	3,8	434	516	565	612	678
vmbo gl/tl	474	5,1	340	422	477	529	597
vmbo kb	404	9,3	272	348	404	462	533
vmbo bb	370	7,7	250	318	368	419	493

2 In deze figuur wordt de spreiding weergegeven aan de hand van percentielscores. Deze scores geven het percentage leerlingen weer dat een gelijke of lagere toetsscore financiële geletterdheid behaalt. se = standaardmeetfout of standard error.

In paragraaf 2.1 hebben we laten zien dat de gemiddelde score van Nederlandse jongens en meisjes niet significant verschilt. Figuur 2.5 toont echter dat er per onderwijstype wel verschillen zijn. Jongens op het vwo, de havo en in de vmbo theoretische en gemengde leerweg hebben gemiddeld een hogere score financiële geletterdheid dan meisjes. In vmbo basis en kader is er geen significant verschil tussen jongens en meisjes in hun scores op de toets financiële geletterdheid.

FIGUUR 2.5

Gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid PISA-2022, naar opleidingstype en geslacht (Nederland)

Vaardigheidsniveau financiële geletterdheid naar opleidingstype en geslacht

De volgende twee figuren laten de verdeling over de vaardigheidsniveaus naar opleidingstype en geslacht zien.

Figuur 2.6 geeft per opleidingstype weer welke vaardigheidsniveaus voor financiële geletterdheid de leerlingen in PISA-2022 hebben behaald. Zoals te verwachten zijn het met name vwo-leerlingen die het vaardigheidsniveau 5 voor financiele geletterdheid hebben behaald. 51% van de vwo-leerlingen heeft dit niveau behaald, 20% van de havo-leerlingen en 2% van de leerlingen in vmbo gemengd/theoretisch.

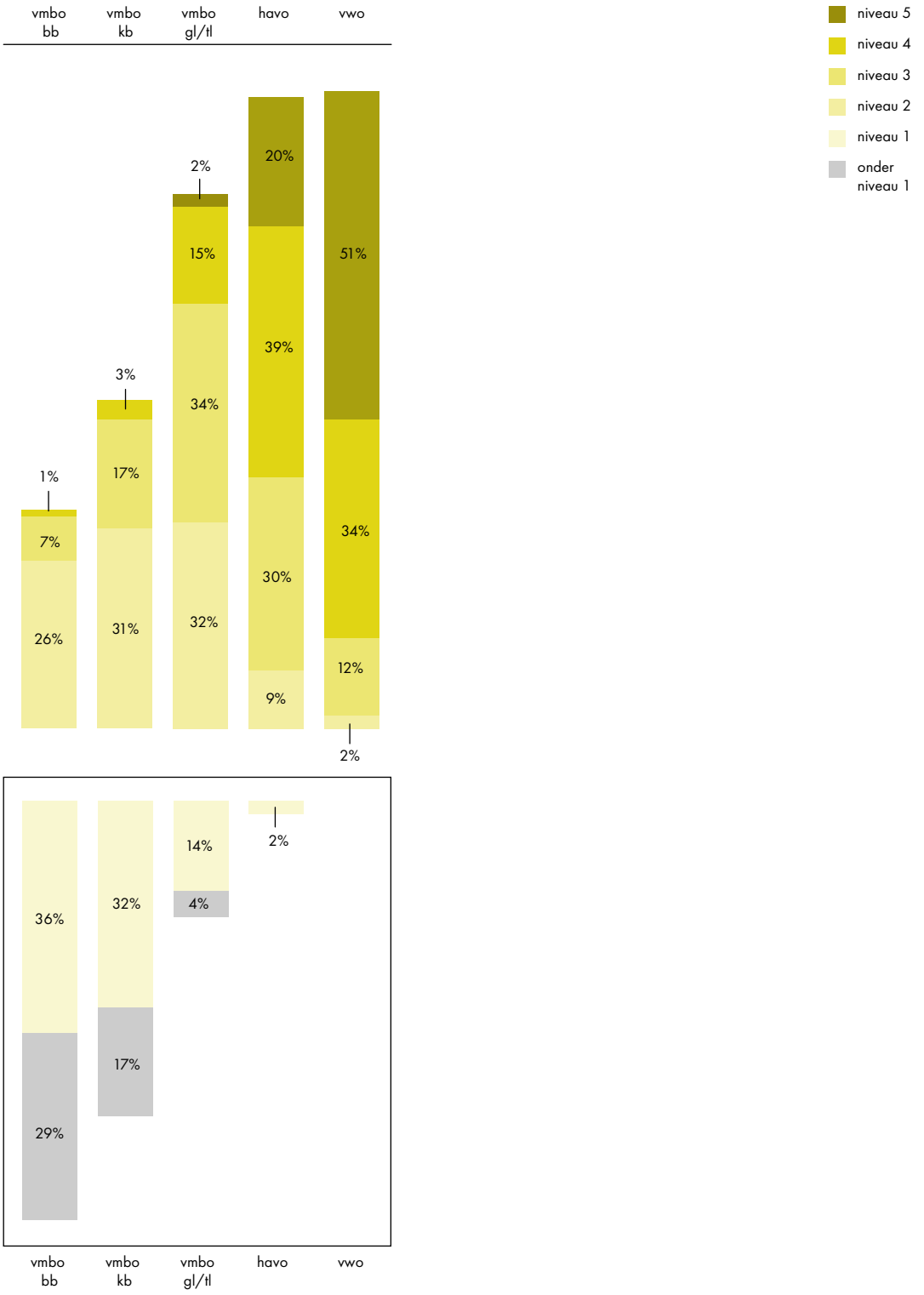
Het percentage leerlingen in vmbo gemengd/theoretisch dat niveau 2 niet haalt (18%) is gelijk aan het nationaal gemiddelde (18%, paragraaf 2.1). Onder de overige vmbo-leerlingen ligt dit percentage een stuk hoger; 65% van de 15-jarigen in vmbo basis en 49% in vmbo kader behaalt maximaal niveau 1 op de toets financiële geletterdheid[3].

De verdeling over de vaardigheidsniveaus is voor jongens en meisjes gelijk, zo blijkt uit Figuur 2.7. Op het oog bestaande verschillen in de niveauverdeling van jongens en meisjes zijn niet significant.

3 De percentages zijn gebaseerd op een optelling van de afgeronde percentages in Figuur 2.6.

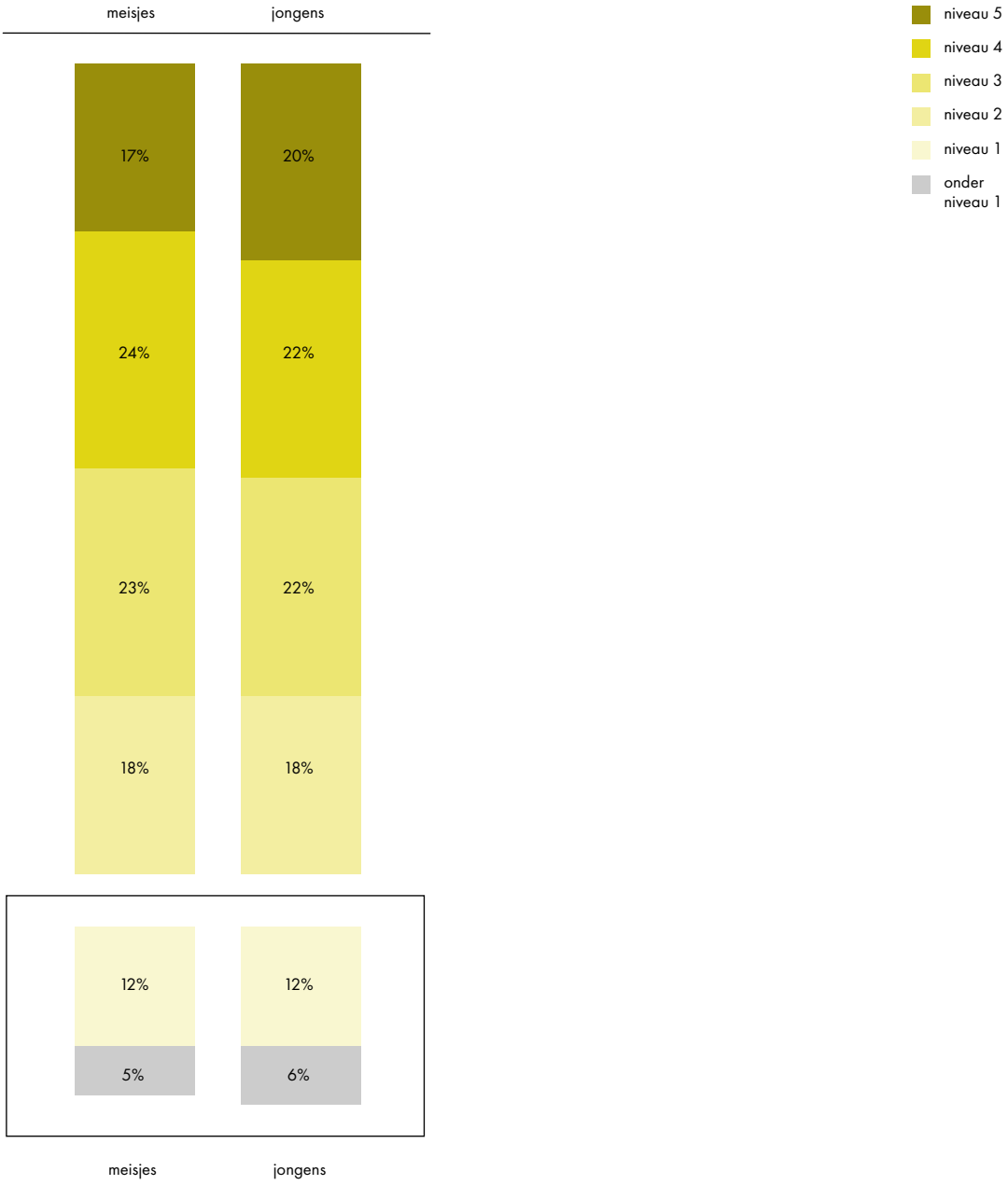
FIGUUR 2.6

Percentage leerlingen per vaardigheidsniveau financiële geletterdheid PISA-2022, naar opleidingstype (Nederland)

FIGUUR 2.7

Percentage leerlingen per vaardigheidsniveau financiële geletterdheid PISA-2022, naar geslacht (Nederland)

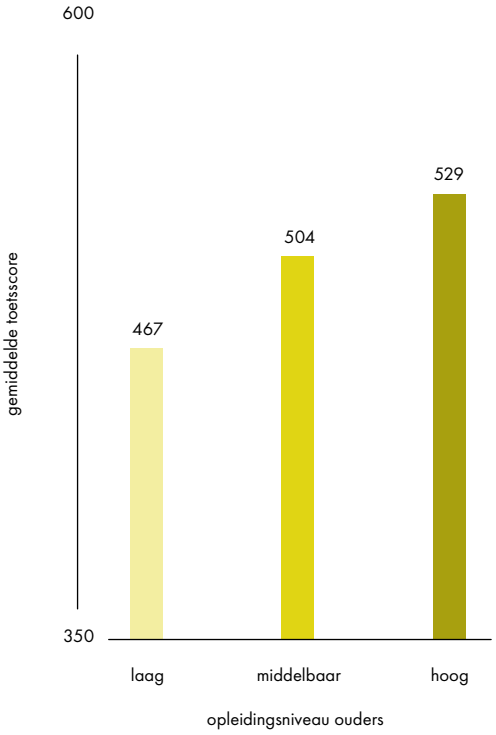
Prestaties financiële geletterdheid naar opleidingsniveau ouders en thuistaal

De leerlingen hebben vragen beantwoord over de opleiding die hun ouders hebben gevolgd. Op basis daarvan zijn ze verdeeld in drie groepen: leerlingen met laagopgeleide ouders (beide ouders hebben maximaal basisonderwijs of vmbo gevolgd), leerlingen met middelbaar opgeleide ouders (beide ouders hebben maximaal havo, vwo of mbo gevolgd) en leerlingen met hoogopgeleide ouders (tenminste één van beide ouders heeft hbo of wo gevolgd)[4]. Als maar van één van beide ouders bekend is welke opleiding deze heeft gevolgd, is de leerling ingedeeld op basis van die informatie.

Van de 15-jarige leerlingen in Nederland die deelgenomen hebben aan de toets financiële geletterdheid van PISA-2022 heeft 5% laagopgeleide ouders, 19% heeft middelbaar opgeleide ouders en 76% heeft hoogopgeleide ouders. Figuur 2.8 laat de gemiddelde scores op de toets zien voor deze drie groepen. We zien dat een hoger opleidingsniveau van de ouders samengaat met een hogere gemiddelde score financiële geletterdheid van de leerlingen. Alle verschillen tussen de groepen zijn significant. Dit komt overeen met de resultaten op de PISA-2022 toetsen wiskunde, leesvaardigheid en natuurwetenschappen[5].

FIGUUR 2.8

Gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid PISA-2022, naar hoogste opleidingsniveau ouders (Nederland)

Toelichting opleidingsniveau ouders	
laag	basisonderwijs of vmbo
middelbaar	havo, vwo of mbo
hoog	hbo of wo

4 In termen van de internationale onderwijsclassificatie ISCED 1997 van UNESCO: laagopgeleid is ISCED-niveau 2 of lager, middelbaar opgeleid is ISCED-niveau 3 of 4, hoogopgeleid is ISCED-niveau 5 of hoger.

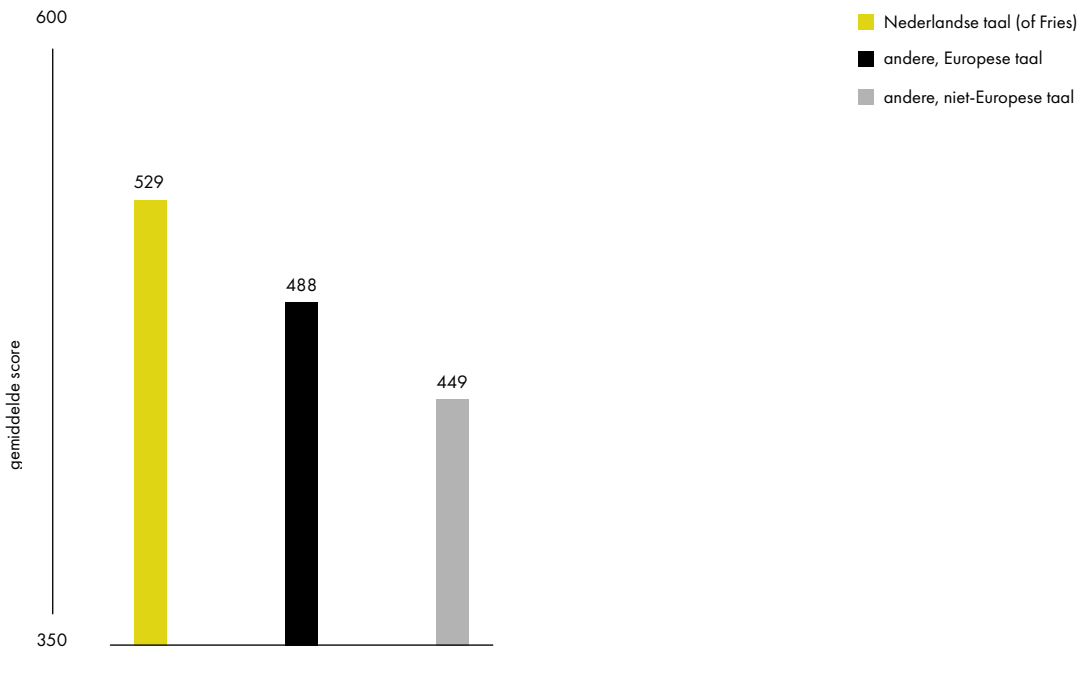
5 Meelissen, M. R. M., Maassen, N. A. M., Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Valk, J., Dood, C., Derks, I., In 't Zandt, M., & Wolbers, M. (2023). Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht. Universiteit Twente

Bij het onderzoeken van de relatie tussen prestaties en gezinsachtergrond wordt vaak gekeken naar de migratieachtergrond van leerlingen en hun ouders. Dat is echter op basis van de PISA-data niet mogelijk. Daarom is hier gekozen voor de variabele thuistaal, oftewel de taal die de leerling thuis het meest spreekt (Figuur 2.9). Deze informatie hebben de leerlingen zelf verstrekt in de leerlingvragenlijst. We onderscheiden op basis van hun antwoorden drie groepen: leerlingen die thuis Nederlands spreken (inclusief een Nederlands dialect of Fries), leerlingen die thuis een andere Europese taal spreken (bijv. Duits, Engels of Pools) en leerlingen die thuis een andere niet-Europese taal spreken (bijv. Arabisch, Papiamento, Chinees of Turks)[6]. Van alle leerlingen die hebben deelgenomen aan de toets financiële geletterdheid van PISA-2022 in Nederland behoort 87% tot de eerste groep, 4% tot de tweede groep en 9% tot de derde groep.

Figuur 2.9 laat de gemiddelde score op de toets financiële geletterdheid zien voor deze drie groepen. 15-jarige leerlingen die thuis Nederlands spreken behalen gemiddeld een hogere score op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die thuis een andere Europese of niet-Europese taal spreken. Op hun beurt halen leerlingen die thuis een andere Europese taal spreken significant hogere gemiddelde scores dan leerlingen die thuis een andere niet-Europese taal spreken.

FIGUUR 2.9

Gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid PISA-2022, naar thuistaal (Nederland)

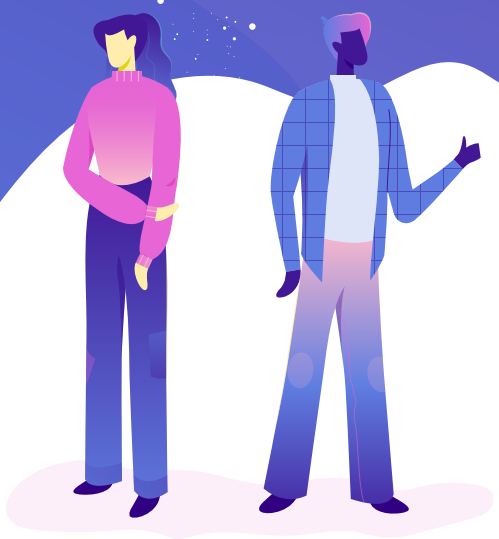

6 Verschillen in thuistaal gaan vaak samen met andere verschillen, bijvoorbeeld het opleidingsniveau van de ouders. Van de leerlingen die thuis Nederlands spreken heeft 4% laagopgeleide ouders, van leerlingen met een andere Europese thuistaal is dat 8% en van leerlingen met een niet-Europese thuistaal 19%. NB. Deze cijfers zijn gebaseerd op dat deel van de leerlingen van wie zowel ouderlijk opleidingsniveau als thuistaal bekend zijn.

3

Financiële geletterdheid: opvoeding, educatie, houding en gedrag

In PISA-2022 zijn naast kennis en vaardigheden ook de houding en het gedrag van leerlingen onderzocht. Daartoe hebben leerlingen naast de toets financiële geletterdheid een vragenlijst over financiële geletterdheid ingevuld. De antwoorden op deze vragen geven inzicht in de houding van 15-jarige leerlingen ten opzichte van financiële zaken en hun gedrag, ervaringen op school en ervaringen thuis met financiële zaken. De resultaten van de vragenlijst kunnen helpen bij het identificeren van factoren die een rol zouden kunnen spelen in de financiële educatie van jongeren. Dit hoofdstuk richt zich op de uitkomsten van deze vragenlijst.

3.1 Financiële opvoeding

Aan leerlingen is gevraagd hoe vaak zij bepaalde geldzaken bespreken met hun ouders. Figuur 3.1 laat de resultaten van de Nederlandse 15-jarige leerlingen zien.

De onderwerpen waar leerlingen het vaakst met hun ouders over praten, zijn: geld voor dingen die ze willen kopen, online winkelen, beslissingen over uitgaven en beslissingen over sparen. Ten minste 75% van de leerlingen praat minstens maandelijks met hun ouders over deze onderwerpen. Ze praten het minst vaak met hun ouders over het gezinsbudget en financieel en economisch nieuws.

PISA-2022 vroeg leerlingen in hoeverre ze het eens zijn met verschillende stellingen over of ze autonoom over hun eigen geld moeten/mogen beslissen. De meeste Nederlandse 15-jarigen (85%) mogen zelfstandig besluiten waar ze hun geld aan uitgeven (Tabel 3.1). Ongeveer drie kwart geeft aan dat ze verantwoordelijk zijn voor hun eigen geldzaken en hoeft hun ouders niet om toestemming te vragen voor ze zelfstandig geld uitgeven. Bij het uitgeven van grote bedragen is het beeld wat meer verdeeld. 58% geeft aan dat ze hun ouders daarvoor om toestemming moeten vragen, 42% van de 15-jarigen hoeft dit niet. Meisjes zijn over het algemeen iets financieel autonomer dan jongens (significant verschil, niet in tabel getoond).

Naast het percentage leerlingen dat het betreffende antwoord heeft gegeven, is de gemiddelde score op de toets financiële geletterdheid van deze groep leerlingen vermeld. Leerlingen die financieel autonomer zijn, presteren gemiddeld significant beter op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die minder autonoom over hun geld mogen beslissen. Dit gaat op voor zelfstandig besluiten over bestedingen, geen toestemming aan ouders hoeven vragen voor uitgaven en verantwoordelijkheid voor de eigen geldzaken.

FIGUUR 3.1

Bespreken van geldzaken met ouders PISA-2022 (Nederland, % leerlingen)

TABEL 3.1

Financiële autonomie PISA-2022 (Nederland, % leerlingen en gemiddelde toetsscore)

In hoeverre ben je het eens met de volgende beweringen over de manier waarop je omgaat met je geld?

	(zeer) oneens		*(zeer) eens*	
Ik mag zelfstandig besluiten waaraan ik mijn geld besteed	15%	473	85%	537
Ik mag kleine hoeveelheden van mijn geld zelfstandig uitgeven, maar voor grotere bedragen moet ik mijn ouders of voogden om toestemming vragen	42%	533	58%	524
Ik moet mijn ouders of voogden om toestemming vragen voordat ik geld zelfstandig uitgeef	77%	543	23%	475
Ik ben verantwoordelijk voor mijn eigen geldzaken (bijv. voor het voorkomen van diefstal)	25%	512	75%	533

3.2 Financiële educatie

Hoewel financiële geletterdheid in Nederland in zeer beperkte mate terug te vinden is in de landelijk geldende verplichte kerndoelen en eindtermen, kunnen 15-jarigen wel onderwijs krijgen in geldgerelateerde thema's. In PISA-2022 is aan leerlingen gevraagd of ze ooit les hebben gehad over leren omgaan met geld, de financiële termen die ze hebben geleerd op school, welke financiële taken of activiteiten ze op school krijgen en in welke vakken.

De helft van de leerlingen heeft ooit op school een les of cursus gehad die specifiek ging over omgaan met geld, 41% heeft op school geleerd over omgaan met geld bij een ander vak of andere cursus en 30% bij een buitenschoolse activiteit (Figuur 3.2). Er is in de analyses geen duidelijke relatie te zien tussen de prestaties van leerlingen op de toets financiële geletterdheid en het krijgen van een specifieke les of cursus over omgaan met geld.

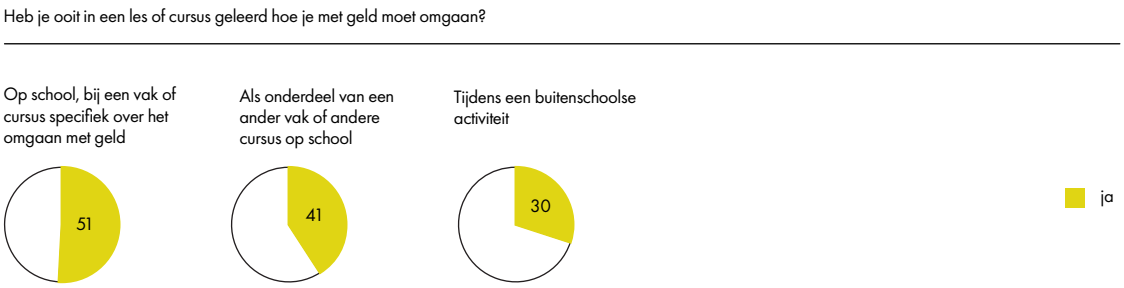
In PISA-2022 is ook aan leerlingen gevraagd welke financiële termen ze op school hebben gehoord of erover hebben geleerd en waarvan ze de betekenis nog weten[1]. Er zijn in totaal 16 termen aan ze voorgelegd, zoals rentebetaling, wisselkoers, aandelen, pinpas, salaris en budget. Nederlandse leerlingen zijn het beste op de hoogte vergeleken met leerlingen in andere OESO-landen en kennen gemiddeld 9 van de 16 financiële termen.

Naarmate leerlingen meer financiële termen op school hebben gehoord/geleerd en ook aangeven de betekenis te weten, scoren ze hoger op de toets financiële geletterdheid. Bij het interpreteren van dit resultaat is het belangrijk om te bedenken dat goed presterende leerlingen de betekenis van termen mogelijk beter onthouden dan minder goed presterende leerlingen. Echter, ook wanneer rekening is gehouden met de prestaties van leerlingen op het gebied van wiskunde en lezen (wat hun algemene vaardigheid in de belangrijkste schoolvakken aangeeft), blijft de relatie tussen het kennen van financiële termen en hogere scores op de toets financiële geletterdheid bestaan.

1 Het gaat hierbij om zelfrapportage, de kennis van deze termen is niet getoetst.

FIGUUR 3.2

Leren omgaan met geld op school PISA-2022 (Nederland, % leerlingen)

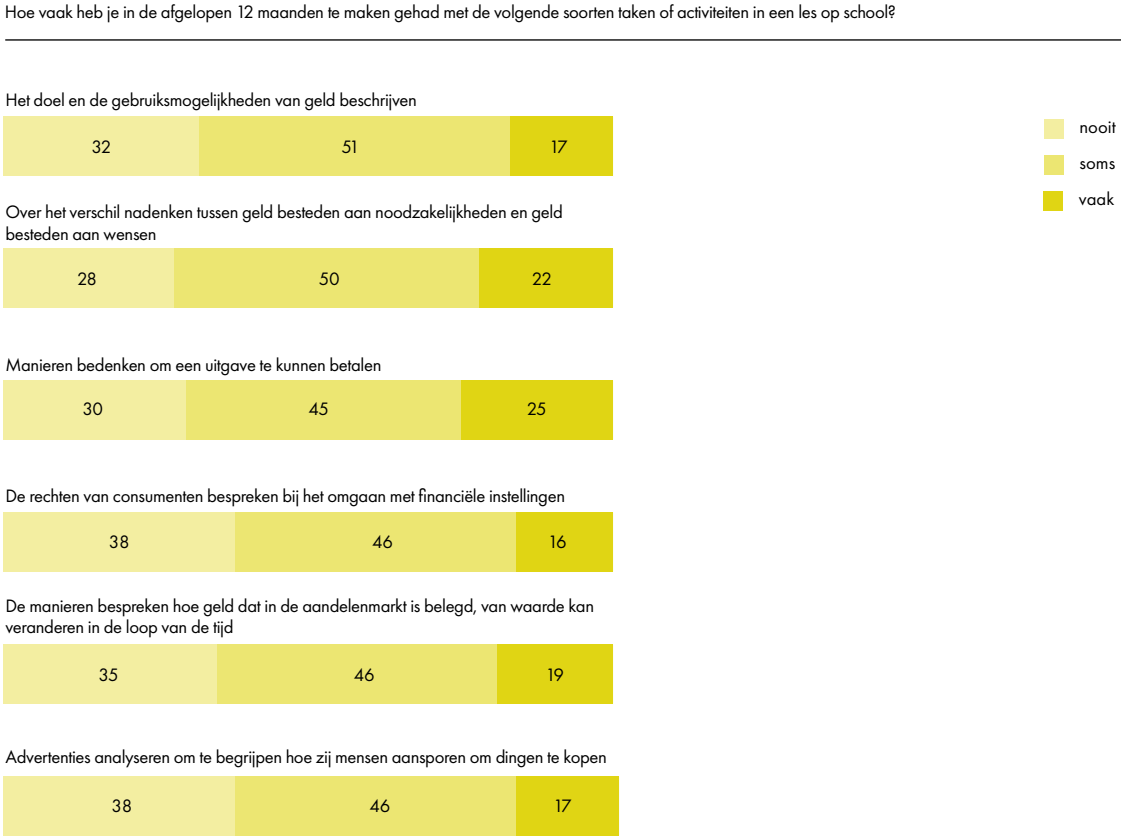
Aan leerlingen is verder gevraagd met welke frequentie (nooit, soms of vaak) ze te maken hebben gehad met zes taken of activiteiten met betrekking tot persoonlijke financiën tijdens de lessen op school in de voorgaande twaalf maanden, en in welke lessen (Figuur 3.3). De resultaten voor de verschillende taken en activiteiten lopen weinig uiteen. Volgens ongeveer een derde van de leerlingen zijn de genoemde taken/activiteiten nooit in een les op school aan bod gekomen; ongeveer de helft van de leerlingen geeft aan dat taken/activiteiten soms in een les op school aan bod zijn gekomen en ongeveer een vijfde geeft aan dat dat dit vaak is gebeurd. De resultaten van de Nederlandse leerlingen laten geen samenhang zien met hun prestaties op de toets financiële geletterdheid.

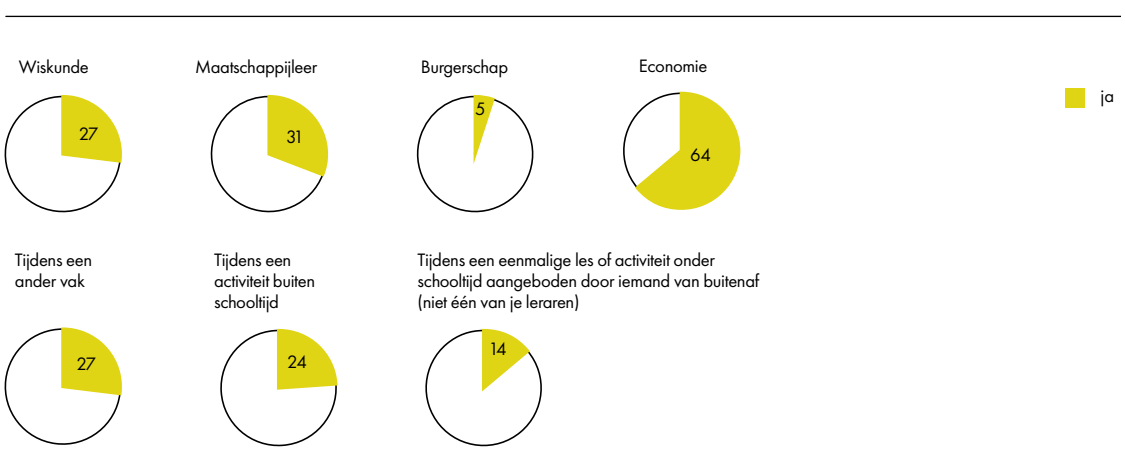
Geldgerelateerde taken of activiteiten kwamen veruit het vaakst voor bij het vak Economie (64%). Verder gaf 31% van de leerlingen aan dat deze taken of activiteiten voorkwamen bij Maatschappijleer, 27% antwoordde dat ze bij Wiskunde voorkwamen, volgens een even groot deel kwamen ze bij andere vakken aan bod, bij 24% tijdens een activiteit buiten school en bij 14% tijdens een eenmalige les of activiteit door iemand van buitenaf[2].

2 De variatie in de vakken waarin leerlingen geldgerelateerde taken of activiteiten krijgen hangt samen met het onderwijstype. Zo hebben vmbo-havo- en vwo-leerlingen een verplicht vak maatschappijleer maar geen vak burgerschap en hebben niet alle leerlingen het vak economie.

FIGUUR 3.3

Financiële taken en activiteiten op school PISA-2022 (Nederland, % leerlingen)

3.3 Geld en financiële diensten: gebruik en attitude

In deze paragraaf gaan we in op het gebruik van (digitale) financiële diensten door leerlingen, hun zelfvertrouwen in geldzaken en hun attitude ten opzichte van geldzaken, waaronder sparen en uitgeven.

Gebruik van financiële diensten

92% van de Nederlandse 15-jarige leerlingen heeft een bankrekening, 94% heeft een pinpas en 85% heeft een mobiele app voor toegang tot hun bankrekening.

Ruim twee derde van de leerlingen (69%) gebruikt hun pinpas minimaal wekelijks (Figuur 3.4). Ook maken leerlingen regelmatig gebruik van digitale financiële diensten maar beduidend minder vaak dan ze gebruik maken van hun pinpas: 35% doet minimaal wekelijks (en 63% minimaal maandelijks) een betaling met een smartphone; 30% verstuurt minimaal wekelijks (en 71% minimaal maandelijks) geld naar andere mensen met een smartphone en 23% koopt minimaal wekelijks (en 77% minimaal maandelijks) iets online, eventueel samen met een familielid[3].

Leerlingen behorende tot de groep met de laagste sociaaleconomische status hebben relatief minder vaak deze financiële producten en maken minder gebruik van digitale financiële diensten dan leerlingen uit de groep met de hoogste sociaaleconomische status[4].

Nederlandse leerlingen die beschikken over een pinpas en/of betaalapp en/of wel eens iets online hebben gekocht, behalen gemiddeld een hogere score op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die niet beschikken over deze financiële producten of de afgelopen twaalf maanden nooit iets online kochten[5]. En leerlingen die een betaling hebben gedaan met hun smartphone scoren juist lager dan leerlingen die dit niet hebben gedaan[6]. Analyses van de samenhang tussen toetsscores van leerlingen en hun gebruik van (digitale) financiële diensten laten geen eenduidige relatie zien. Mogelijk kan het gebruik van bepaalde financiële producten, of het gebruik ervan op bepaalde manieren, leerlingen de kans geven om hun financiële geletterdheid te ontwikkelen, maar dat lijkt niet het geval te zijn bij het gebruik van alle financiële diensten. Het kan ook zijn dat leerlingen met een hoge financiële geletterdheid financiële diensten op bepaalde manieren gebruiken (zoals online dingen kopen met een familielid), terwijl leerlingen die minder goed scoren op de toets financiële geletterdheid ze op andere manieren gebruiken (zoals geld versturen met een smartphone).

3 De percentages in de beschrijving zijn gebaseerd op een optelling van niet-afgeronde percentages en kunnen daarom licht afwijken van de afgeronde percentages in Figuur 3.4.

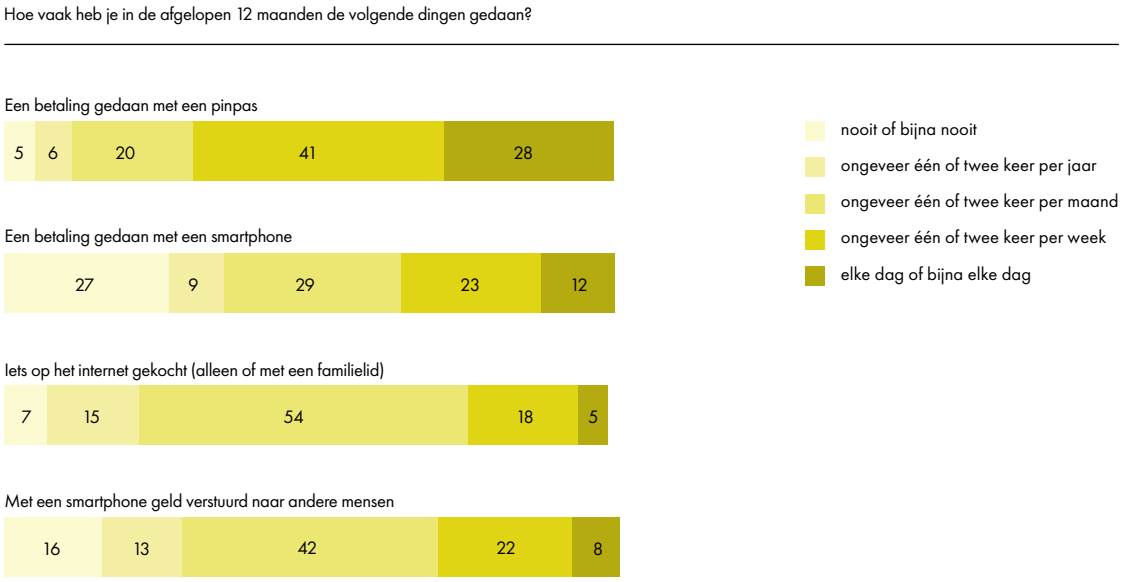
4 Gebaseerd op een verdeling in vier groepen aan de hand van de ESCS-indicator van PISA (oecd-ilibrary.org//sites/0a428b07-en/index.html?itemId=/content/component/0a428b07-en#s131).

5 De meeste Nederlandse leerlingen kochten echter wel eens iets online (93%), waardoor de vergelijkingsgroep klein is (7%).

6 Deze verschillen blijven overeind wanneer in de analyses wordt gecontroleerd voor geslacht, migratieachtergrond en de sociaaleconomische status van ouders (de ESCS-indicator van PISA).

FIGUUR 3.4

Gebruik van (digitale) financiële diensten PISA-2022 (Nederland, % leerlingen)

Zelfverzekerdheid en invloed van vrienden bij geldzaken

In PISA-2022 werd aan leerlingen gevraagd hoe zelfverzekerd ze zouden zijn in hun omgang met (digitale) geldzaken[7]. Figuur 3.5 laat de resultaten zien. Nederlandse leerlingen zijn over het algemeen (zeer) zelfverzekerd als het gaat om het bijhouden van hun rekeningsaldo (82%), geld overmaken (75%) en hun uitgaven plannen in relatie tot hun financiële situatie (75%). Ze zijn minder vaak (zeer) zelfverzekerd als het gaat om bankafschriften begrijpen (56%), formulieren invullen bij de bank (49%) en een verkoopcontract begrijpen (43%)[8].

Wat betreft het gebruik van digitale financiële diensten zijn de meeste Nederlandse leerlingen (76% tot 92%) (zeer) zelfverzekerd (Figuur 3.6). Al met al behoren Nederlandse leerlingen tot de meest zelfverzekerde leerlingen op het gebied van geldzaken van de onderzochte landen. Jongens zijn wat meer zelfverzekerd in hun omgang met (digitale) geldzaken dan meisjes (significant verschil, niet in tabel getoond). De zelfverzekerdheid van leerlingen in het gebruik van (digitale) financiële diensten hangt samen met hun ervaring in het gebruik van financiële producten en diensten: leerlingen die meer ervaren zijn in het gebruik van (digitale) financiële producten en diensten zijn gemiddeld meer zelfverzekerd over het gebruik ervan.

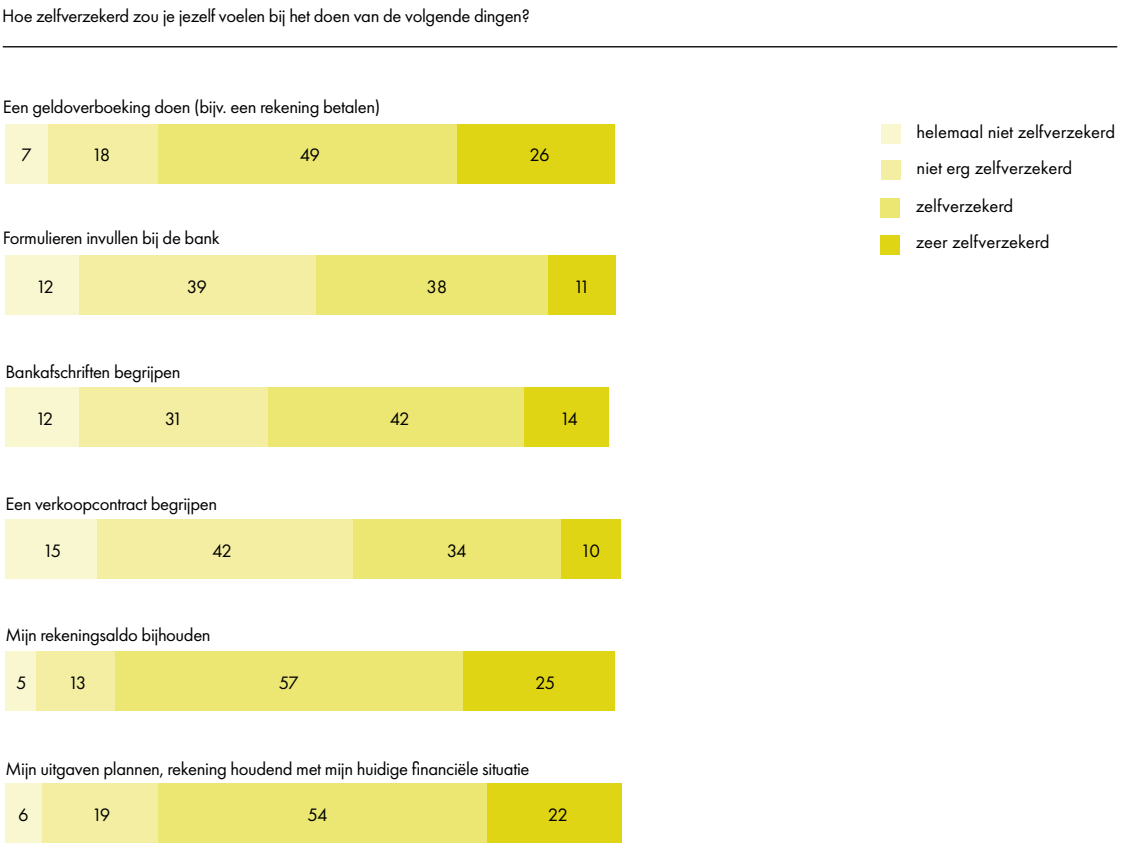
7 PISA maakt onderscheid tussen zelfvertrouwen in geldzaken en zelfvertrouwen in digitale geldzaken. Bij de items die bijvoorbeeld gaan over geld overboeken en het rekeningsaldo bijhouden is het de vraag in hoeverre Nederlandse leerlingen hierbij onderscheid kunnen maken tussen digitaal en niet-digitaal. Immers, dit soort bankzaken zijn in Nederland vrijwel volledig digitaal geregeld.

8 De percentages in de beschrijving zijn gebaseerd op een optelling van niet-afgeronde percentages en kunnen daarom licht afwijken van de afgeronde percentages in Figuur 3.5 en Figuur 3.6.

Leerlingen die aangaven dat ze zelfverzekerd zijn in hun omgang met digitale geldzaken scoren gemiddeld hoger op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die zich hier niet zeker over voelen. Als het gaat om zelfverzekerdheid bij andere geldzaken is het verband iets minder eenduidig. Zo scoren Nederlandse leerlingen die zich zeker voelen over het doen van een (digitale) overboeking (een rekening betalen) en hun rekeningsaldo (digitaal) bijhouden significant hoger dan leerlingen die zich hier niet zeker over voelen. Echter, leerlingen die zeggen zelfverzekerd te zijn bij het invullen van formulieren bij de bank of het begrijpen van een koopcontract scoren juist significant lager op de toets financiële geletterdheid.

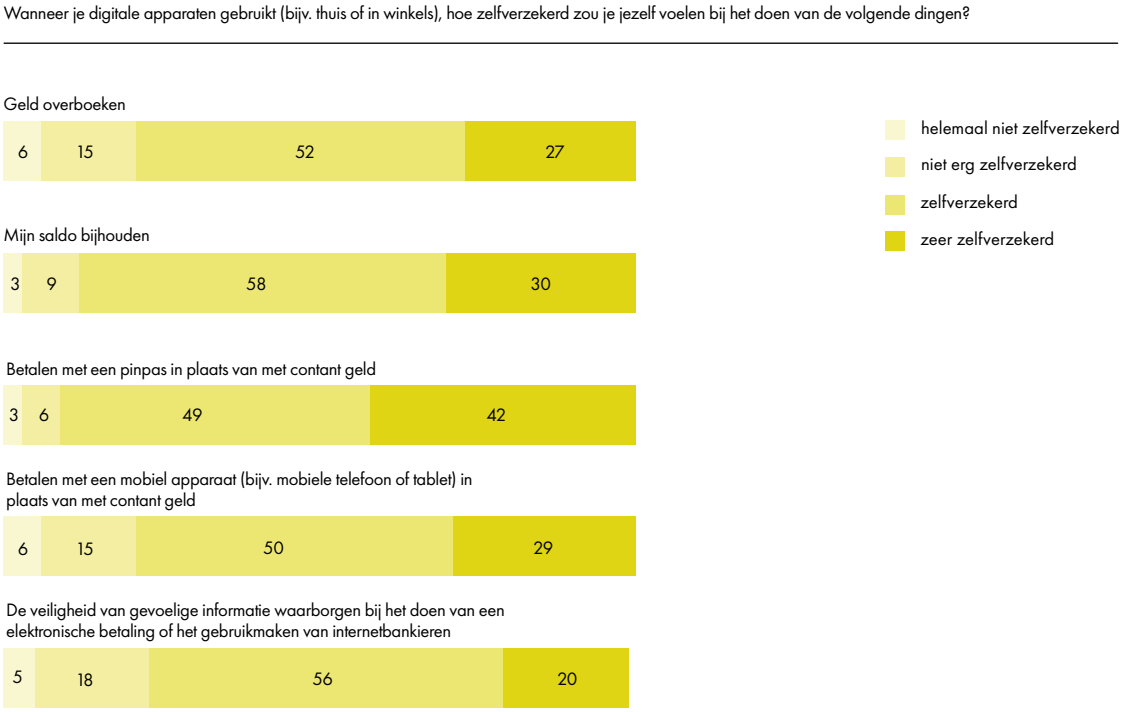
FIGUUR 3.5

Zelfverzekerdheid in geldzaken PISA-2022 (Nederland, % leerlingen)

FIGUUR 3.6

Zelfverzekerdheid in digitale geldzaken PISA-2022 (Nederland, % leerlingen)

Naast de vragen over hoe zelfverzekerd leerlingen zijn in om hun omgang met geldzaken is ook gevraagd naar de invloed van vrienden op financiële keuzes en attitude (Tabel 3.2). Bijna de helft van de leerlingen geeft soms meer uit dan ze zouden willen als ze met vrienden zijn; 28% koopt vaak wat vrienden aanraden; 20% geeft aan dat vrienden een grote invloed hebben wat ze uitgeven en 14% wil dezelfde levensstijl als hun vrienden erop nahouden.

Een grotere invloed van vrienden op financiële beslissingen hangt samen met een gemiddeld lagere score op de toets financiële geletterdheid. Een hogere financiële geletterdheid lijkt daarmee een matigend effect hebben op de invloed van vrienden.

TABEL 3.2

Invloed van vrienden op houding en gedrag t.a.v. geld uitgeven PISA-2022 (Nederland, % leerlingen en gemiddelde toetsscore)

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende bewering?

	zeer oneens		*oneens*		*eens*		*zeer eens*	
Mijn vrienden hebben een grote invloed op wat ik wel of niet uitgeef	31%	531	50%	540	17%	501	2%	439
Ik wil dezelfde levensstijl als mijn vrienden erop nahouden.	30%	540	56%	533	12%	484	2%	428
Wanneer ik met vrienden ben, geef ik soms meer uit dan ik zou willen	18%	530	34%	532	44%	526	4%	484
Ik koop vaak wat mijn vrienden aanraden	21%	525	51%	540	26%	516	2%	418

Houding van leerlingen ten opzichte van geldzaken

Er is in PISA-2022 een reeks stellingen aan de leerlingen voorgelegd die gaan over hun houding ten opzichte van geldzaken (Figuur 3.7).

De meerderheid van de leerlingen vindt dat ze weten hoe ze met hun geld moeten omgaan (85%) en vindt dat jongeren zelf zouden moeten beslissen over hoe ze hun geld besteden (75%)[9]. 37% van de leerlingen geeft aan dat geldzaken op dit moment niet relevant voor hen zijn, terwijl 47% aangeeft het leuk te vinden om over geldzaken te praten. Als het gaat om uitgaven is 50% van de leerlingen het (zeer) eens met de stelling dat ze dingen kopen op basis van hoe ze zich op dat moment voelen. Verder geeft 37% aan dat ze het makkelijker vinden om hun uitgaven bij te houden wanneer ze contact in plaats van met de pinpas betalen.

Tot slot is er in PISA-2022 ook een aantal vragen gesteld die specifiek gaan over houding en gedrag ten aanzien van sparen. Op de vraag naar hun spaargedrag (niet in tabel) antwoordt 78% van de leerlingen dat ze de afgelopen twaalf maanden zowel op een bankrekening als thuis hebben gespaard; 11% spaart alleen op een bankrekening, 6% alleen thuis en 5% heeft niet gespaard. Daarnaast zijn drie stellingen voorgelegd die gaan over de houding van 15-jarige leerlingen ten opzichte van sparen (Tabel 3.3). De meerderheid van de leerlingen zegt in staat te zijn om effectief toe te werken naar langetermijndoelen en spaardoelen te maken voor bepaalde dingen die ze willen kopen (respectievelijk 75% en 68%). 40% van de leerlingen geeft aan alleen te sparen als ze geld over hebben.

In grote lijnen is een relatie te zien tussen de houding van leerlingen ten opzichte van sparen en hun financiële geletterdheid. Leerlingen die zeggen dat ze kunnen toewerken naar langetermijndoelen scoren gemiddeld hoger op de toets financiële geletterdheid. Leerlingen die zeggen dat ze alleen sparen als ze geld over hebben scoren gemiddeld juist lager op de toets. Bij het stellen van spaardoelen om dingen te kopen is er geen relatie gevonden met de score op financiële geletterdheid.

9 De percentages in de beschrijving zijn gebaseerd op een optelling van niet-afgeronde percentages en kunnen daarom licht afwijken van de afgeronde percentages in Figuur 3.7.

FIGUUR 3.7

Houding ten opzichte van geldzaken PISA-2022 (Nederland, % leerlingen)

TABEL 3.3

Gemiddelde toetsscore financiële geletterdheid PISA-2022, naar houding ten opzichte van sparen PISA-2022 (Nederland, % leerlingen en gemiddelde toetsscore)

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende bewering?	*zeer oneens*		*oneens*		*eens*		*zeer eens*	
Sparen doe ik alleen als ik geld over heb	14%	532	46%	548	34%	511	6%	490
Ik ben in staat om effectief toe te werken naar langetermijndoelen	5%	449	20%	503	60%	544	15%	541
Ik maak spaardoelen voor bepaalde dingen die ik wil kopen of doen	7%	500	24%	537	54%	529	15%	540

4

Conclusie en discussie

In dit verdiepende themarapport is verslag gedaan van de belangrijkste Nederlandse uitkomsten van de meting van financiële geletterdheid van PISA-2022. PISA staat voor P*rogramme for International Student Assessment* en is een grootschalig internationaal vergelijkend trendonderzoek naar de geletterdheid van 15-jarigen. Geletterdheid verwijst in PISA naar de mate waarin 15-jarigen voorbereid zijn om als zelfstandige burgers te kunnen functioneren in de huidige kennissamenleving. Hierbij gaat het niet alleen om de kennis en vaardigheden van 15-jarigen, maar ook om hun welbevinden, houdingen en gedrag. Van de belangrijkste resultaten van de hoofdmeting van PISA-2022 op de domeinen wiskunde, leesvaardigheid en natuurwetenschappen is verslag gedaan in 'Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht'[1]. De meting van de financiële geletterdheid van 15-jarige leerlingen was in PISA-2022 een aanvullende optie, waar in totaal 20 landen aan hebben deelgenomen.

In dit afsluitende hoofdstuk worden de belangrijkste uitkomsten van de meting financiële geletterdheid van PISA-2022 in Nederland samengevat en bediscussieerd. De definitieve internationale rapportage over financiële geletterdheid wordt gepubliceerd op oecd.org/pisa.

De financiële geletterdheid van Nederlandse 15-jarigen

De financiële geletterdheid van Nederlandse 15-jarigen is tussen 2015 en 2022 gelijk gebleven en ligt in 2022 (net als in 2015) boven het OESO-gemiddelde. Nederland behoort samen met België (Vlaanderen), Denemarken, Canada en de Verenigde Staten tot de hoogst scorende landen.

PISA maakt onderscheid naar verschillende vaardigheidsniveaus voor financiële geletterdheid. Deze maken inzichtelijk wat de specifieke soorten financiële taken zijn die leerlingen kunnen uitvoeren. De scores voor financiële geletterdheid zijn onderverdeeld in vaardigheidsniveaus 1 tot en met 5, in oplopende volgorde van vaardigheid. 18% van de Nederlandse leerlingen haalt in 2022 maximaal het eerste vaardigheidsniveau. Dit is gelijk aan de uitkomsten van de OESO-landen, waar eveneens 18% van de leerlingen maximaal het eerste vaardigheidsniveau behaalt. Vaardigheidsniveau 2 kan volgens PISA worden beschouwd als een minimum- of basisniveau. Onder dit niveau hebben leerlingen mogelijk ondersteuning nodig om vragen over financiële geletterdheid te beantwoorden.

Er bestaat een zeer sterke samenhang tussen de prestaties van leerlingen op de toets financiële geletterdheid en de prestaties op de toetsen wiskunde en lezen. De verklaring hiervoor is volgens PISA te vinden in het feit dat financiële geletterdheid sterk verwant is aan andere vaardigheden, zoals wiskunde en lezen.

1 Te vinden op pisa-nederland.nl/resultaten.

Verschillen tussen leerlingen in financiële geletterdheid

Hoewel de gemiddelde toetsscore van Nederlandse jongens en meisjes overall niet significant verschilt zijn er per onderwijstype wel verschillen. Jongens op het vwo, de havo en in de vmbo theoretische en gemengde leerweg hebben gemiddeld een hogere score financiële geletterdheid dan meisjes. In vmbo basis en kader is er geen significant verschil tussen jongens en meisjes in hun scores op de toets financiële geletterdheid.

Vwo-leerlingen scoren het hoogst op de toets financiële geletterdheid en significant hoger dan de leerlingen in de andere opleidingstypen. Toetsscores van alle onderwijstypen verschillen significant van elkaar. Dit betekent dat havo-leerlingen gemiddeld beter scoren dan vmbo-leerlingen, leerlingen vmbo gemengd/theoretisch beter dan leerlingen vmbo kader en basis en leerlingen vmbo kader beter dan leerlingen vmbo basis.

Een hoger opleidingsniveau van de ouders gaat samen met een hogere gemiddelde score financiële geletterdheid van de leerlingen. Ook de thuistaal van leerlingen hangt samen met hun prestaties op de toets financiële geletterdheid. Leerlingen die thuis Nederlands spreken behalen gemiddeld een hogere score op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die thuis een andere Europese of niet-Europese taal spreken. Op hun beurt halen leerlingen die thuis een andere Europese taal spreken significant hogere gemiddelde scores dan leerlingen die thuis een andere niet-Europese taal spreken.

Financiële opvoeding en educatie

De onderwerpen waar leerlingen het vaakst met hun ouders over praten zijn: geld voor dingen die ze willen kopen, online winkelen, beslissingen over uitgaven en beslissingen over sparen. Ten minste 75% van de leerlingen praat minstens maandelijks met hun ouders over deze onderwerpen. De meeste Nederlandse 15-jarigen (85%) mogen zelfstandig besluiten waar ze hun geld aan uitgeven.

De helft van de leerlingen heeft ooit op school een les of cursus gehad die specifiek ging over omgaan met geld, 41% heeft op school geleerd over omgaan met geld bij een ander vak of cursus en 30% bij een buitenschoolse activiteit. Ongeveer een derde van de leerlingen krijgt in de lessen op school nooit te maken met geldgerelateerde taken of activiteiten, de helft van de leerlingen soms en ongeveer een vijfde krijgt er vaak mee te maken. Aan leerlingen is ook gevraagd welke financiële termen ze op school hebben gehoord of erover hebben geleerd en waarvan ze de betekenis nog weten. Nederlandse leerlingen kennen vergeleken met leerlingen in andere OESO-landen de meeste financiële termen (9 van 16 gevraagde termen).

Over het algemeen presteren leerlingen die financieel autonomer zijn, significant beter op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die minder autonoom over hun geld mogen beslissen. Er is geen eenduidige relatie te zien tussen de prestaties van leerlingen op de toets financiële geletterdheid en financiële educatie.

Gebruik van financiële diensten en attitude ten aanzien van geldzaken

Ruim negen op de tien Nederlandse leerlingen hebben een bankrekening en pinpas en iets minder ook een mobiele betaalapp. Ruim twee derde van de leerlingen gebruikt hun pinpas minimaal wekelijks. Het gebruik van digitale financiële diensten ligt wat lager. Zo doet ongeveer een derde minimaal wekelijks een betaling met hun smartphone en koopt ongeveer een kwart minimaal wekelijks iets online.

Nederlandse leerlingen behoren tot de meest zelfverzekerde op het gebied van (digitale) geldzaken. Niettemin hebben vrienden invloed op de financiële keuzes en attitude van leerlingen. Bijna de helft van de leerlingen geeft soms meer uit dan ze zouden willen als ze met vrienden zijn en een op de vijf leerlingen geeft aan dat vrienden een grote invloed hebben wat ze uitgeven.
De meerderheid van de leerlingen vindt dat ze weten hoe ze met hun geld moeten omgaan en vindt dat jongeren zelf zouden moeten beslissen over hoe ze hun geld besteden. De helft van de leerlingen koopt dingen op basis van hoe ze zich voelen.

95% van de leerlingen heeft het afgelopen jaar gespaard, ofwel op een bankrekening, ofwel thuis, ofwel beide. De meerderheid van de leerlingen zegt in staat te zijn om effectief toe te werken naar langetermijndoelen en spaardoelen te maken voor bepaalde dingen die ze willen kopen (respectievelijk 75% en 68%). Ruim twee derde van de leerlingen geeft echter aan alleen te sparen als ze geld over hebben.

In grote lijnen kan gesteld worden dat de zelfverzekerdheid van leerlingen in het gebruik van (digitale) financiële diensten samenhangt met hun ervaring in het gebruik van financiële producten en diensten. En leerlingen die zelfverzekerd zijn in hun omgang met digitale geldzaken (volgens eigen inschatting) scoren gemiddeld hoger op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen die zich hier niet zeker over voelen. Een grotere invloed van vrienden op financiële beslissingen hangt juist samen met een gemiddeld lagere score op de toets financiële geletterdheid.

Tot slot is er ook een relatie te zien tussen de houding van leerlingen ten opzichte van sparen en hun financiële geletterdheid. Leerlingen die zeggen dat ze kunnen toewerken naar langetermijndoelen scoren gemiddeld hoger op de toets financiële geletterdheid. Leerlingen die zeggen dat ze alleen sparen als ze geld over hebben scoren gemiddeld juist lager op de toets.

Discussie

Nederlandse leerlingen behoren tot de best presterende leerlingen als het gaat om financiële geletterdheid. Hun prestaties op de toets financiële geletterdheid blijken vooral samen te hangen met financiële autonomie, bezit/gebruik van financiële producten en diensten en hun zelfverzekerdheid bij het gebruik van deze (digitale) producten en diensten terwijl de bevraagde aspecten van onderwijs in geldzaken in PISA-2022 geen duidelijke samenhang laten zien met de prestaties op de toets financiële geletterdheid.

Leerlingen uit de groep met de laagste sociaaleconomische status beschikken echter minder vaak over de genoemde betaalmiddelen, zijn minder zeker over digitale bankzaken en scoren gemiddeld lager op de toets financiële geletterdheid dan leerlingen in de groep met de hoogste sociaaleconomische status. Ook zien we grote verschillen in financiële geletterdheid tussen leerlingen afhankelijk van het onderwijstype dat ze volgen en behaalt bijna een vijfde van de Nederlandse leerlingen niet het basisniveau financiële geletterdheid. Kortom, hoewel de overall resultaten op het gebied van financiële geletterdheid er goed uitzien, is er een groep leerlingen wiens achterblijvende financiële geletterdheid aandacht verdient. In de Nederlandse samenleving die vergaand is gedigitaliseerd en waar leerlingen te maken krijgen met online financiële verleidingen, zoals de mogelijkheden voor uitgesteld betalen en finfluencers, is het belangrijk dat alle jongeren voldoende financiële geletterdheid ontwikkelen om nu en in de toekomst de juiste financiële keuzes te maken.

PISA Nederland

KBA Nijmegen

EXPERTISECENTRUM NEDERLANDS